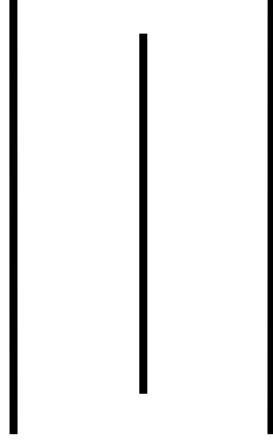
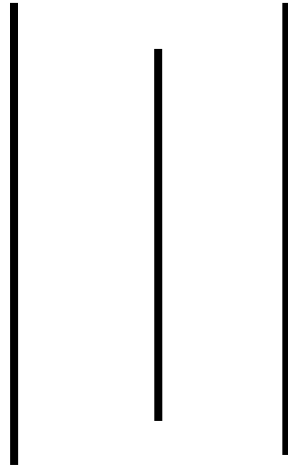

बागमती प्रदेश सभा
अर्थ तथा विकास समिति

चौथो वार्षिक प्रतिवेदन, २०७९

अर्थ तथा विकास समिति सचिवालय
बागमती प्रदेश, हेटौंडा, नेपाल

अर्थ तथा विकास समितिमा रहनु हुने माननीय सदस्यहरू

सभापति

मा. नारायण बहादुर सिलवाल

सदस्य

मा.डा. अजय क्रान्ति शाक्य

सदस्य

मा.आइदेण्डी लामा

सदस्य

मा.आशामाया तामाङ

सदस्य

मा.कैलाश प्र. ढुंगेल

सदस्य

मा.दिनेश महर्जन

सदस्य

मा.विजुला बर्मा राणा

सदस्य

मा. मिना ज्वाली नेपाल

सदस्य

मा. युवराज दुलाल

सदस्य

मा. रचना खड्का

सदस्य

मा. रामेश्वर फुयाल

सदस्य

मा. लक्ष्मण लम्साल

सदस्य

मा. लेखनाथ दाहाल

सदस्य

मा. विनोद कुमार खड्का

सदस्य

मा.शशिजंग थापा

सदस्य

मा. शान्ति थिङ्ग

सदस्य

मा. शान्ति प्रसाद पौडेल

सदस्य

मा. शोभा शाक्य

सदस्य

मा. सरस्वती बस्नेत

मनोज कुमार गुप्ता
समिति सचिव

बार्षिक प्रतिवेदन लेखन उपमसमितिको

माननीय सदस्य

१. माननीय मीना ज्ञवाली नेपाल	संयोजक
२. आङ देण्डी लामा	सदस्य
३. बिजुला बर्मा राणा	सदस्य
४. माननीय शशीजंग थापा	सदस्य
५. माननीय शोभा शाक्य	सदस्य

सहयोगी कर्मचारी

१. मनोज कुमार गुप्ता	समिति सचिव
२. कृष्णा कुमारी खरेल	
३. सरिता घिमिरे ढकाल	
४. तारा थापा	
५. सुनिता दाहाल	

मन्तव्य

माननीय सभामुखज्यू,

नेपालको संविधानको धारा १९३ मा प्रदेश सभाको कार्यप्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न प्रदेश सभा नियमावली बमोजिम विभिन्न समितिहरू गठन गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ। बागमती प्रदेशको प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को नियम १४६ मा प्रदेश सरकारलाई प्रदेश सभाप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउन, प्रदेश सरकारबाट भए गरेका कामकारबाहीको अनुगमन गरी आवश्यक निर्देशन वा राय सल्लाह दिनका लागि व्यवस्था गरिएका पाँच वटा विषयगत समितिहरू मध्ये अर्थ तथा विकास समिति पनि एक रहेको छ। बागमती प्रदेश सरकार अन्तर्गत रहेको आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, खानेपानी, ऊर्जा तथा सिँचाई मन्त्रालय, श्रम, रोजगार तथा यातायात मन्त्रालय, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र प्रदेश प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगलाई प्रदेश सभाप्रति बढी उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउन प्रदेश मन्त्रालय र आयोगबाट भए गरेका काम कारबाहीको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी आवश्यक निर्देशन एवम् राय सल्लाह समेत दिनका लागि प्रदेश सभामा अर्थ तथा विकास समिति गठन भएको छ। समितिले वर्षभरी गरेका कामहरूको प्रतिवेदन सभामा पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ।

अर्थ तथा विकास समितिको पहिलो वार्षिक प्रतिवेदन यस सभामा २०७६ साल जेष्ठ ३१ गते दोस्रो वार्षिक प्रतिवेदन २०७७ साल जेष्ठ ३१ गते र तेस्रो वार्षिक प्रतिवेदन २०७८ साल ज्येष्ठ २८ गते सम्मानित प्रदेश सभामा पेश गरेको थियो र समितिले एक वर्षको अवधिमा सम्पादन गरेका कार्यहरू समेटी प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को नियम १५८ को उपनियम (१) बमोजिम आज चौथो वार्षिक प्रतिवेदन मैले सम्मानित प्रदेश सभामा पेश गर्न पाउँदा अत्यन्तै गौरवान्वित महशुस गरेको छु।

माननीय सभामुख महोदय,

विकास परिवर्तनशील अवधारणा हो । प्रविधिमा भैरहेको द्रुत विकासले पूर्वाधार विकासमा समेत तीव्रता हासल गर्न सक्ने तथ्यलाई नकार्न सकिन्न। मुलुक संघीयतामा गईसकेपछि आम जनताको पूर्वाधार विकास प्रतिको तीव्र चाहनालाई मूर्त रूप दिन समितिले आफ्नो गठन पश्चातदेखि नै कटिबद्ध रहेको व्यहोरा अनुरोध गर्दछु। कार्य सम्पादनको सिलसलामा यस समितिले आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र रहेर विभिन्न सरोकारका विषयमा सरकारलाई आवश्यक निर्देशन तथा सुझाव दिदै आएको छ। यो समितिले हालसम्म १८ वटा विधेयकमाथि सफलतापूर्वक छलफल गरी ऐन निर्माण कार्यमा सभालाई सहयोग गरेको छ। यसका अलावा समितिले प्रदेश सरकारले सञ्चालन गरेका परियोजनाहरू मध्ये प्रभावकारी देखिएका, केही समस्याग्रस्त र सामान्य आयोजनाहरूको पनि अनुगमन गर्दै आएको छ। पूर्व अध्ययन भएका पर्याप्त बजेट छुटिएका र प्रत्यक्ष जनसरोकार भएका आयोजनाहरू सफलताका साथ कार्यान्वयन भएको पाइएको छ। टुक्रे आयोजना, पूर्व अध्ययन नभएका र पर्याप्त बजेट नभएका आयोजनाहरू कमजोर र गुणस्तरहीन देखिएका छन्। अनुगमन गर्दा प्रायः टुक्रे आयोजना धेरै हुने पर्याप्त जनशक्ति नहुने, ग्रामीण भेगमा कर्मचारी बस्न नमान्ने, कर्मचारीको सरुवा भैरहने जस्ता गुनासो आउने गरेका छन्।

संघीयता माथि विभिन्न कोणबाट प्रहार हुन गैरहेको स्थितिमा जनतालाई प्रदेश सरकारको अनुभूति दिने गरी काम गर्न हाम्रो परम्पारगत सोचबाट माथि उठी योजना छनोटको निश्चित प्रणाली जनप्रतिनिधिलाई उत्तरदायि बनाउने गरी स्थापित गर्ने र कार्यान्वयनमा सरकारलाई प्रभावकारी र उत्तरदायि बनाउने प्रणाली विकास गरी देखिएका कमिकमजोरीहरू सुधार गरी अगाडी बढ्न हामी सबै जिम्मेवार हुन आवश्यक छ ।

अन्त्यमा,

गत वर्षको शुरुवात देखि केहि समयसम्म समिति नेतृत्वविहीन रहयो, मिति २०७८/१०/१७ गतेदेखि मैले समितिको नेतृत्व गर्ने अवसर प्राप्त गरे, ती सबै अवस्थामा समितिको हरेक कार्यमा सहयोग गर्दै औपचारिक, अनौपचारिक बैठक र छलफलहरूमा अमूल्य विचार दिने समितिका सदस्यहरू प्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु। उप-समितिको जिम्मेवारी सफलता पूर्वक निर्वाह गर्ने माननीयज्यूहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु। आगामी दिनहरूमा समेत नयाँ सोच र नयाँ योजनाका साथ समितिको कामलाई प्रभावकारी बनाउने काममा माननीयज्यूहरूको भूमिका उल्लेखनीय रहने अपेक्षा गर्दछु। प्रदेश सभाका माननीय सभामुखज्यू उपसभामुखज्यूबाट बेलाबेलामा प्राप्त भएका सहयोग र सल्लाहप्रति विशेष आभार प्रकट गर्दछु। समिति तथा उपसमितिका कामलाई सहज बनाउन भूमिका खेल्ने प्रदेश सभाका सचिव तथा समितिका सचिव लगायतका कर्मचारीहरूलाई समेत हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु। साथै, आगामी दिनमा समेत सबैबाट सहयोग र उचित सुझावको अपेक्षा गर्दछु, धन्यवाद ।

२०७९ जेठ ३१ गते

माननीय नारायण बहादुर सिलवाल

सभापति,

अर्थ तथा विकास समिति,

बागमती प्रदेश, हेटौँडा

बिषयसूची

परिच्छेद १	१
प्रारम्भिक	१
१.१ पृष्ठभूमी:.....	१
नेपालको सन्दर्भमा संसदीय समितिको काम कर्तव्य मुलभुत रुपमा देहाय वमोजिम रहेको छ।	१
१.२ प्रदेश सभामा समितिको गठन र कार्य क्षेत्र	२
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	२
१.४ अध्ययनको सिमा	३
१.५ अध्ययनको विधि	३
परिच्छेद -२	४
समितिको बैठकको मिति बैठकको संख्या र छुलफलका निर्णयहरु:	४
परिच्छेद - ३	१५
समितिको प्रतिवेदनहरु	१५
३.१ गण्डकी प्रदेश सभामा सभापतिस्तरीय अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम	१५
३.१.१.१ कार्यक्रमको आवश्यकता	१५
३.१.१.२ कार्यक्रमको परिचय	१५
३.१.१.३ कार्यक्रमको उद्देश्य	१६
३.१.१.४ कार्यक्रमको विधि	१६
३.१.१.५ कार्यक्रमको सीमितता	१७
३.१.२.१ अनुभव: गण्डकी प्रदेश	१७
३.१.२.२ अनुभव: बागमती प्रदेश	१८
३.१.३ समिक्षा तथा निष्कर्ष	१९
३.१.३.१ समिक्षा	१९
३.१.३.२ निष्कर्ष	१९
३.२ समिति सदस्यको क्षमता अभिवृद्धि/तालिम कार्यक्रम	२०
३.२.१.१ कार्यक्रमको परिचय	२०
३.२.१.२ कार्यक्रमको उद्देश्य	२१
३.२.१.३ कार्यक्रमको विधि	२१
३.२.१.४ कार्यक्रमको सीमितता	२१
३.२.२ पूर्वाधार विकासका अवधारणा र सुधारका क्षेत्रहरु	२२

३.२.२.१ अवधारणा	२२
३.२.२.३ समितिले ध्यान दिनुपर्ने विषय	२३
३.२.३ समिक्षा र निष्कर्ष	२३
३.२.३.१ समिक्षा	२३
३.२.३.२ निष्कर्ष	२४
३.३ बजेट निर्माणमा प्रदेश र स्थानीय तहबिच समन्वय र सहकार्य सम्बन्धमा छलफल कार्यक्रम	२४
परिच्छेद - ४	३०
उपसमितिको प्रतिवेदन	३०
४.१ मन्त्रालयहरुको आयोजना/योजनाको स्थलगत अनुगमन भ्रमण तथा अध्ययन	३०
परिच्छेद - ५	४६
आगामी दिनका लागि ध्यान दिनु पर्ने पक्षहरु:	४६
अनुसूची-१	४८
अर्थ तथा विकास समितिको कार्यविधि, २०७८	४८
अनुसूची-२	५२
माननीय सदस्यहरुको बैठकमा उपस्थिति	५२
समितिको यस वर्षको बैठक संख्या (मिति २०७९ जेठ २० सम्म:) (बैठक संख्या ४५ दखि ६७ सम्म) : जम्मा २३ वटा	५२
अनुसूची-३	५४

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१.१ पृष्ठभूमी:

लोकतान्त्रिक मुलुकहरूमा शक्ति पृथक्करणको सिद्धान्त वमोजिम राज्य शक्ति मुलतः राज्यका ३ अंगहरू व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र न्यायपालिकाले प्रयोग गर्दछन् । राज्यको विधायिकी शक्ति व्यवस्थापिकाले प्रयोग गर्दछ । कानून बनाउने, सरकारलाई जवाफदेही र जिम्मेवारी बनाउने, सरकारले पेश गरेको बजेटमा छलफल गरी बजेट र नीति कार्यक्रम पारित गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सञ्जोता अनुमोदन गर्ने, संवैधानिक निकायका पदाधिकारीले खराब आचरण वा संवैधानिक जिम्मेवारी बहन गर्न असक्षम भएको अवस्थामा महाअभियोगद्वारा पदमुक्त गर्ने, सरकार परिवर्तन गर्ने लगायतका कामहरू लोकतान्त्रिक मुलुकका आधुनिक व्यवस्थापिकाले गर्नुपर्ने मुख्य कामहरू हुन् । यसैगरी कार्यपालिकाले विधायिकाबाट निर्मित कानून कार्यान्वयन गर्ने, शासन व्यवस्था संचालन गर्ने र न्यायापालिकाले संविधान र कानूनको व्याख्या गर्ने गरी संविधानले राज्यका मुख्य अंगहरूको जिम्मेवारी र भुमिका निर्धारण गरेको छ ।

नेपालको सन्दर्भमा संविधान सभाले बनाएको संविधान कार्यान्वयनको चरणमा छौं । संविधान कार्यान्वयन गर्न आवश्यक कानून बनाउने पुराना कानूनहरूको पुनरावलोकन एवं संशोधन गर्नु संसदको पहिलो जिम्मेवारी हो । मौलिक हकसंग प्रत्यक्ष र परोक्ष सम्बन्ध रहेका विषयहरूमा कानून बनाउनु, संविधान प्रतिकूलका कानूनहरूको पुनरावलोकन गरी अद्यावधिक गर्नु, सरकारलाई सुशासनमैत्री शासन संचालन गर्न आवश्यक राय सल्लाह र निर्देशन दिनु, संविधान, ऐन, कानून र संसदीय निर्देशन वमोजिमको काम भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गर्नु संसदले गर्नुपर्ने महत्वपूर्ण जिम्मेवारी हो । जनताको सार्वभौम अधिकार प्रयोग गर्ने महत्वपूर्ण थलो संसद हो । यसको प्रभावकारिताबाट नै लोकतान्त्रिक पद्धतिले गतिशिलता प्राप्त गर्दछ । संसदका सबै कार्यहरू पूर्ण सदनबाट मात्र सम्पादन गर्न विभिन्न कारणले सम्भव हुँदैन । संसदको नियमित कार्यमा सहयोग पुर्याउन एवं सरकारबाट भए गरेका काम कारवाहीको अनुगमन र मुल्यांकन गरी आवश्यक सुझाव र निर्देशन दिन संसदीय समितिहरूको गठन गरिन्छ । सरकारलाई संसदप्रति जिम्मेवार तथा उत्तरदायी बनाउने कार्यमा संसदीय समितिहरूको महत्वपूर्ण भुमिका रहन्छ । संसदको समय बचत गर्न, कार्य प्रक्रियालाई सरलीकृत गर्न, विशेषज्ञताको उपयोग गर्न विषयवस्तुको गहन अध्ययन गरी निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न समितिहरू मार्फत संसदले आफ्ना कार्यहरू सम्पादन गर्ने गर्दछ । आफ्नो कार्य क्षेत्र भित्रका विषय माथी छलफल गरिने र सरकारलाई उत्तरदायी बनाउने हुँदा संसदीय समितिहरूलाई मिनी संसद (Mini Parliament) को रूपमा लिईन्छ ।

नेपालको सन्दर्भमा संसदीय समितिको काम कर्तव्य मुलभुत रूपमा देहाय वमोजिम रहेको छ ।

- (क) आ-आफ्नो कार्य क्षेत्र भित्र पर्ने सम्बन्धित विधेयक उपर दफावार छलफल गरी सो सम्बन्धी प्रतिवेदन सदनमा पेश गर्ने ।
- (ख) राजस्व र व्यय सम्बन्धी अनुमानको जाँच गरी के कति किफायत गर्न सकिन्छ भन्ने सम्बन्धमा निर्देशन दिने ।
- (ग) सरकारी आश्वासन पुरा गर्न आवश्यक निर्देशन दिने ।
- (घ) सार्वजनिक सम्पत्तीको संरक्षण गर्न आवश्यक निर्देशन दिने ।

- (ड) प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत बनाईएको नियम संविधान र कानून सम्मत छ छैन भन्ने विषयमा मुल्यांकन गरी सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक निर्देशन दिने।
- (च) समितिका प्रतिवेदनहरू कार्यान्वयन भए नभएको विषयमा अनुगमन गरी निर्देशन दिने।
- (छ) सरकारी कामको मुल्यांकन गरी निर्देशन दिने ।
- (ज) अन्य आवश्यक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

१.२ प्रदेश सभामा समितिको गठन र कार्य क्षेत्र

प्रदेश सभाका सभामुखले कार्य व्यवस्था परामर्श समितिको परामर्शमा प्रदेश सभा नियमावली २०७४ को नियम १४६ बमोजिमका प्रत्येक समितिमा बढिमा २२ जना सदस्यहरू मनोनित गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ । प्रदेश सभाको सचिव प्रत्येक समितिको पदेन सचिव हुने र सचिवले आफू मातहतको अधिकृतलाई समितिको सचिवको कार्य गर्न तोक्न सक्ने व्यवस्था समेत नियमावलीले गरेको छ । हाल अर्थ तथा विकास समितिमा सभापति सहित १९ जना माननीय सदस्यहरू रहनु भएको छ। मुख्यतः अर्थ तथा विकास समितिको कार्यक्षेत्र अन्तर्गत आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन पर्दछ ।

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

१. समिति प्रदेश सभाप्रति उत्तरदायि भएको हुनाले यसले गरेका हालसम्मका कार्यहरू बारे सभालाई जानकारी गराउनु,
२. प्रदेश सरकारको कार्यलाई अध्ययन, अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा भ्रमण गर्दा देखा परेका बस्तुस्थितिको आधारमा प्रदेश सभा मार्फत सरकारलाई आवश्यक निर्देशन, सुझाव दिनु,
३. प्रदेश सरकारका मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरूको बजेट तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनको अवस्था बारे सभालाई जानकारी गराउनु,
४. समय समयमा आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र रहेर समितिले गरेको कार्यक्रमको प्रगति विवरण सभालाई जानकारी गराउनु,
५. आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयसँग राजश्व संकलन र परिचालन, स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा भएको छलफलको निष्कर्ष बारे जानकारी गराउनु,
६. प्रदेश सरकार तथा मातहतका मन्त्रालयको मन्त्रीद्वारा नीति तथा कार्यक्रम, बजेट र सदनमा व्यक्त भएका सरकारी आश्वासनको विषयमा भएको अध्ययनको निष्कर्ष दिनु,
७. प्रत्यायोजित व्यवस्थापन अन्तर्गत बनाएका कानूनहरूको अध्ययन एवं विश्लेषण र सुझाव सभामा पेश गर्नु,
८. भौतिक पूर्वाधार विकास निर्माणको अवस्था र त्यसको गुणस्तर, आगामी आ.व. ०७९।०८० को प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रम तथा बजेटमा राखिनु पर्ने विषयहरूका सम्बन्धमा आफ्नो राय सुझाव सहितको वार्षिक प्रतिवेदन सभामा पेश गर्नु।

१.४ अध्ययनको सिमा

१. प्रदेश सरकारबाट यस वर्ष संचालित सम्पूर्ण वार्षिक योजना एवं क्रमागत योजना तथा बहुवर्षिय योजनाहरूको अनुगमन गर्न नसकिएको,
२. विश्वभर फैलिएको (कोभिड-१९) कोरोना भाइरसको भयावह स्थितिको कारण नेपालमा समेत नराम्रोसंग प्रभाव पारेको कारण राज्यका सबै निकाय त्यतातिर लाग्नु परेको यस घडीमा सबै विषयमा अध्ययन गर्न नसकिएको,
३. प्रदेश प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग गठन नभएकोले तत्सम्बन्धी कार्यमा सरकारलाई हातेमालो गर्न नसकेको,
४. प्रदेश सरकारको आर्थिक वृद्धि तथा बजेट निर्माणका लागि विभिन्न परिस्थितिले पर्याप्त छलफल गर्न सकिएको छैन।
५. सरकारको आर्थिक पक्षको निगरानीमा समितिको ध्यान पर्याप्त जान नसकेको,
६. समितिको क्षेत्राधिकारमा रहेका विषयहरूको पर्याप्त सदुपयोग भएको छैन।

१.५ अध्ययनको विधि

१. विभिन्न विषयमा माननीय, मन्त्री, विज्ञ तथा सरकारका प्रतिनिधिहरूसँग छलफल, अन्तरक्रिया, विचार विमर्श लिएर दिएको,
२. विभिन्न आयोजना र योजनाहरूको प्रत्यक्ष अनुगमन तथा अध्ययन भ्रमण गरिएको,

परिच्छेद - २

समितिको बैठकको मिति बैठकको संख्या र छलफलका निर्णयहरू:

समिति गठन भएदेखि हालसम्म बसेका ६७ वटा बैठकहरू मध्ये २०७८ साल आषाढ १ गतेदेखि २०७९ जेठ मसान्तसम्म जम्मा २३ वटा बैठकहरू रहेका छन् । त्यसका मिति र निर्णय विवरण देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१ मिति २०७८ कार्तिक ११ गते बसेको समितिको ४५औं बैठकको निर्णय:

१. समितिको बैठक एवं कार्य प्रणालीलाई सु-व्यवस्थित, अनुशासित, मर्यादित तथा विधिसम्मत बनाउन समितिको कार्यविधि आवश्यक देखिएकोले सो कार्यविधिको खेसा तयार गर्न समिति सचिवालयलाई जिम्मा दिने निर्णय गरियो ।
२. प्रदेश सभा सदस्य, विषयगत समिति तथा विशेष समितिको कार्यक्षेत्र अन्तरगत संचालन हुने अन्तरप्रदेश व्यवस्थापिकीय अध्ययन अनुभव अदानप्रदान गर्न यस अर्थ तथा विकास समितिको माननीय सदस्यहरू सम्मिलित प्रदेश सभा, कर्णाली प्रदेश सभा र सुदूरपश्चिम प्रदेश सभामा २०७८ कार्तिक २१ गतेदेखि २०७८ कार्तिक २६ गतेसम्म अध्ययन भ्रमण गर्ने निर्णय गरियो ।
३. प्रदेश सभा सदस्य, विषयगत समिति तथा विशेष समितिको कार्यक्षेत्र अन्तरगत संचालन हुने अन्तरप्रदेश सभापतिस्तरीय अध्ययन अनुभव अदानप्रदान गर्न यस अर्थ तथा विकास समितिको माननीय सभापतिको नेतृत्वमा लुम्बिनी प्रदेश सभामा २०७८ मंसिरको पहिलो हप्तामा (समयानुकूल) अध्ययन भ्रमण गर्ने निर्णय गरियो ।

२.२ मिति २०७८ कार्तिक २३ गते बसेको समितिको ४६औं बैठकको निर्णय:

१. बैठकमाको समिति सचिवालयले समिति समक्ष पेश गरेको “अर्थ तथा विकास समितिको कार्यविधि-२०७८” को मस्यौदा माथि दफावार छलफल भई बैठकले औल्याएको कमिकमजोरीहरूलाई सुधार गरि समितिको बैठकमा पेश गर्न समिति सचिवालयलाई जिम्मा दिने निर्णय भयो ।

२.३ मिति २०७८ कार्तिक २९ गते बसेको समितिको ४७औं बैठकको निर्णय:

१. आजको बैठकमा समिति सचिवालयले समिति समक्ष पेश गरेको “अर्थ तथा विकास समितिको कार्यविधि-२०७८” को मस्यौदा माथि दफावार छलफल भई बैठकले कार्यविधि मस्यौदाको परिभाषा उपशीर्षकमा उपसमितिको परिभाषा, समितिको बैठक अन्तर्गत खण्ड (२) को वाक्यको अन्त्यमा “छैन” को सट्टा “छ”, उपस्थिति अन्तरगत वाक्यको अन्त्य रहेको “गर्नेपने छ” लाई “गर्नु पर्नेछ”, बैठक संचालन अन्तर्गत उपखण्ड (४) मा “सचिबबाट” शब्द झिक्ने र बैठक सम्बन्धी जानकारी अन्तर्गतको उपखण्ड (५) को “२० मिनेटसम्म” को सट्टा “३० मिनेटसम्म” राखी समितिको आगामी बैठकमा पेश गर्न समिति सचिवालयलाई जिम्मा दिने निर्णय भयो ।

२.४ मिति २०७८ मंसिर ०२ गते बसेको समितिको ४८औं बैठकको निर्णयः

१. आज बैठकमा को समिति सचिवालयले समिति समक्ष पेश गरेको “अर्थ तथा विकास समितिको कार्यविधि-२०७८” को मस्यौदा माथि दफावार छलफल भई बैठकले कार्यविधि मस्यौदाको परिभाषा, समितिको बैठक, उपस्थिति, बैठक संचालन र बैठक सम्बन्धी जानकारी खण्डहरूमा आवश्यक सुधार गरी समितिको आगामी बैठकमा पेश गर्न समिति सचिवालयलाई जिम्मा दिने निर्णय भयो।

२.५ मिति २०७८ मंसिर २० गते बसेको समितिको ४९औं बैठकको निर्णयः

१. आजको समिति बैठकले वागमती प्रदेश सरकारका आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय र नीति तथा योजना आयोगले निर्माण गरेका प्रत्यायोजित विधायनहरू अध्ययन गर्न देहाय बमोजिमको माननीय सदस्यहरू रहने गरी एक प्रत्यायोजित विधायन अध्ययन उपसमिति गठन गर्ने निर्णय गरियो ।

देहायः-

१. मा. नारायण बहादुर सिलवाल - संयोजक
  २. मा. आशामाया तामाङ - सदस्य
  ३. मा. केशव स्थापित - सदस्य
  ४. मा. दिनेश महर्जन - सदस्य
  ५. मा. सन्त बहादुर प्रजा - सदस्य
२. वागमती प्रदेश सरकार, प्रदेश सरकारका आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय तथा भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयद्वारा विभिन्न माध्यमबाट व्यक्त भएका आश्वासनहरू अध्ययन गर्न देहाय बमोजिमको माननीय सदस्यहरू रहने गरी एक सरकारी आश्वासन अध्ययन उपसमिति गठन गर्ने निर्णय गरियो ।

देहायः-

१. मा. शोभा शाक्य - संयोजक
  २. मा. मिना ज्ञवाली - सदस्य
  ३. मा. विजुला वर्मा - सदस्य
  ४. मा. लेखनाथ दाहाल - सदस्य
  ५. मा. विनोद खड्का - सदस्य
३. वागमती प्रदेश सरकारका भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयद्वारा भए गरेका कार्यहरूको अध्ययन गर्न देहाय बमोजिमको माननीय सदस्यहरू रहने गरी एक भौतिक पूर्वाधार विकास अध्ययन उपसमिति गठन गर्ने निर्णय गरियो ।

देहायः-

१. मा. शशीजंग थापा - संयोजक
२. मा. शान्ति थिङ्ग - सदस्य
३. मा. युवराज दुलाल - सदस्य
४. मा. लक्ष्मण लम्साल - सदस्य
५. मा. दिपेन्द्र श्रेष्ठ - सदस्य

उपसमितिहरूले तीन महिनाभित्र अध्ययन गरी सुझाव सहित समिति समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्न कायदिस प्रदान गर्ने ।

४. समितिले बनाएको “अर्थ तथा विकास समितिको कार्यविधि- २०७८” मा आवश्यक सुधार गरी आगामी बैठकमा निर्णयार्थ पेश गर्न समिति सचिवलाई जिम्मा दिने निर्णय भयो ।
५. समिति सभापतिको नेतृत्वमा अन्तरप्रदेश अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम गर्न समितिको मिति २०७८ कार्तिक ११ गतेको निर्णय बमोजिम लुम्बिनी प्रदेश सभामा मिति २०७८ मंसिरको पहिलो हप्ता भ्रमण गर्ने भनिएकोमा भ्रमणस्थल परिवर्तन गरी मिति २०७८ पुष १ गतेदेखि ४ गतेसम्म गण्डकी प्रदेश सभा जाने निर्णय भयो ।
६. समितिको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन आर्थिक मामिलासँग सम्बन्धित विषयमा माननीय सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न काभ्रे जिल्लाको धुलिखेलमा मिति २०७८ पुष ७ र ८ गते तालिम कार्यक्रम राख्ने निर्णय भयो ।
७. अर्थ तथा विकास समितिको कार्यक्षेत्र बमोजिम विभिन्न खालका परिवेशले जनजिवनमा पारेको प्रभाव र वागमती प्रदेश सरकारको भौतिक पूर्वाधार विकासमा देखिएका जटिलताको विषयमा मिति २०७८ पुष १८, १९ र २० गते दोलखा जिल्लाको जिरीमा विज्ञ तथा सरोकारवालासँग छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने निर्णय गरियो ।

२.६ मिति २०७८ मंसिर २१ गते बसेको समितिको ५०औं बैठकको निर्णय:

१. समिति बैठकले आ.ब. २०७७/०७८ को बजेट कार्यान्वयनको अवस्था, समष्टिगत आर्थिक परिसुचक तथा आ.ब.२०७८/०७९ को बजेटको कार्यान्वयन योजना तथा अवस्था बारे जानकारी लिन आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयलाई पत्राचार गर्ने ।
२. वागमती प्रदेश सरकारका भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि ल्याइएका महत्त्वकांक्षी योजना तथा बहुवर्षीय योजनाहरूको निर्माणको अवस्था सम्बन्धमा जानकारी लिन भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयलाई पत्राचार गर्ने ।

२.७ मिति २०७८ मंसिर २२ गते बसेको समितिको ५१औं बैठकको निर्णय:

१. आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय र भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयहरूले यकिन गरेका कानूनहरू मध्ये बनेका कानूनहरूको अवस्था के-कस्तो रहेको छ र बन्न बाँकी रहेका कानूनहरू बन्न नसक्नुको कारण बारे जानकारी लिन तत् मन्त्रालयलाई पत्राचार गर्ने निर्णय भयो ।

२.८ मिति २०७८ पुष ०६ गते बसेको समितिको ५२औं बैठकको निर्णय:

१. आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयबाट आ.ब. २०७७/०७८ र २०७८/७९ को बजेट कार्यान्वयनको अवस्था र प्रभावकारिता सम्बन्धमा पठाएको पत्र र विवरणमाथि संक्षीप्त छलफल भयो र विस्तृत अध्ययन गरी समितिमा छलफल गर्ने ।

२. वागमती प्रदेश सरकारका भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि ल्याइएका महत्त्वकांक्षी योजना तथा बहुवर्षीय योजनाहरूको निर्माणको अवस्था सम्बन्धमा जानकारी लिन र यस मन्त्रालयले यकिन गरेका कानूनहरू मध्ये बन्न बाँकी रहेका कानूनहरू बन्न नसक्नुका कारण बारे भएको पत्राचारको जवाफ नआएकोले पूनः पत्राचार गर्ने।
३. गण्डकी प्रदेश सभाको अर्थ तथा विकास समितिसँग भएको अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रमको समिक्षा गरी गण्डकी प्रदेशले गरेका राम्रा कामहरूको कार्यविधि अंगीकार गर्ने र नियमित समन्वय गर्ने ।

२.९ मिति २०७८ माघ ११ गते बसेको समितिको ५३औँ बैठकको निर्णयः

१. आ.व. २०७७/०७८ को बजेट कार्यान्वयनको अवस्थार प्रभाव, समष्टिगत आर्थिक परिसुचकको स्थिति, आ.व. २०७८/०७९ को बजेटको कार्यान्वयन योजना, र नीति-योजनासँग बजेटको तादम्यता जस्ता समग्र विषयको समिक्षा सम्बन्धमा मिति २०७८ माघ २५ गते मा. आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्री, माघ २६ गते मा. भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्री, माघ २७ गते मा. खानेपानी, उर्जा तथा सिँचाई मन्त्री र माघ २८ गते प्रदेश नीति तथा योजना आयोगका उपाध्यक्षलाई छलफलका लागि आमन्त्रण गर्ने।
२. भौतिक पूर्वाधार विकास अध्ययन उपसमितिले पेश गरेको प्रतिवेदनमा देहाय बमोजिमका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको स्थलगत अध्ययन अनुगमन गर्नुपर्ने भनी भई आएको सिफारिस उचित देखिएकोले यस उपसमितिका संयोजक मा. शशीजंग थापाको नेतृत्वमा समितिका अन्य सदस्य सहितको टोली यथाशीघ्र अध्ययन गरी समितिमा प्रतिवेदन पेश गर्ने।
  - प्रदेश गौरवका आयोजनाहरू
  - विभिन्न ठाँउमा निर्मित पक्कि पुलहरू
  - झुलुङ्गे पुलहरू
  - चितवन, मनहरी, सुर्यविनायक, काभ्रेको निर्माणाधीन चार्जिङ्ग स्टेशन
  - मानव विकास सुचकांकमा पछि परेका रुवी भ्यालीका बासिन्दाका लागि निर्माण हुन लागेका एकिकृत बस्ती
  - विभिन्न जिल्लामा रहेका खरका छानो विस्थापन कार्यक्रम
  - नारायणी खगेरी सिँचाई आयोजना
  - छ्याङ्गला खोला सिँचाई आयोजना
  - जनता आवास कार्यक्रम

२.१० मिति २०७८ माघ १२ गते बसेको समितिको ५४औँ बैठकको निर्णयः

१. समितिको बैठकले मा.सभापति आड देण्ड लामाको नेतृत्वमा भएका 'सभापतिस्तरीय गण्डकी प्रदेश अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रमको प्रतिवेदन-२०७८', माननीयको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमको प्रतिवेदन-२०७८ र भौतिक पूर्वाधार अध्ययन उपसमितिको प्रतिवेदन-२०७८ माथि छलफल गरी पारित गर्नुो।

२. मिति २०७८ पुष २० गते गठन भएका प्रत्यायोजित विधायन अध्ययन उपसमितिका ५ जना सदस्य मध्ये मा. सन्त बहादुर प्रजा भौतिक पूर्वाधार विकास राज्यमन्त्री हुनुभएकोले वहाँको सट्टा मा. रचना खड्कालाई र भौतिक पूर्वाधार विकास अध्ययन उपसमितिका ५ जना सदस्यमध्ये मा. दिपेन्द्र श्रेष्ठ संस्कृति तथा पर्यटन मन्त्री हुनुभएकोले वहाँको सट्टा माननीय शान्ति प्रसाद पौडेललाई सदस्यमा मनोनित गर्ने निर्णय गऱ्यो।

२.११ मिति २०७८ माघ १७ गते बसेको समितिको ५५औं बैठकको निर्णयः

१. समितिको बैठकले मा.सभापति आङ देण्डि लामाको नेतृत्वमा भएका 'सभापतिस्तरीय गण्डकी प्रदेश अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रमको प्रतिवेदन-२०७८', माननीयको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमको प्रतिवेदन-२०७८ र भौतिक पूर्वाधार अध्ययन उपसमितिको प्रतिवेदन-२०७८ माथि छलफल गरी पारित गऱ्यो।

२. मिति २०७८ पुष २० गते गठन भएका प्रत्यायोजित विधायन अध्ययन उपसमितिका ५ जना सदस्य मध्ये मा. सन्त बहादुर प्रजा भौतिक पूर्वाधार विकास राज्यमन्त्री हुनुभएकोले वहाँको सट्टा मा. रचना खड्कालाई र भौतिक पूर्वाधार विकास अध्ययन उपसमितिका ५ जना सदस्यमध्ये मा. दिपेन्द्र श्रेष्ठ संस्कृति तथा पर्यटन मन्त्री हुनुभएकोले वहाँको सट्टा माननीय शान्ति प्रसाद पौडेललाई सदस्यमा मनोनित गर्ने निर्णय गऱ्यो।

२.१२ मिति २०७८ माघ २४ गते बसेको समितिको ५६औं बैठकको निर्णयः

१. समितिको बैठकले प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को नियम १४९ को उपनियम (५) बमोजिम मिति २०७८ माघ १७ गते समितिको ५५औं बैठकमा भएको अर्थ तथा विकास समितिको सभापति पदको निर्वाचन सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्नुहुने वागमती प्रदेश सभाका मा.सभामुख, मा.उपसभामुख, विभिन्न राजनीतिक दलका जनप्रतिनिधिहरु, समितिका माननीय सदस्यहरु, प्रदेश सभा सचिवालयका सचिव, समितिका सचिव लगायत सम्पूर्ण कर्मचारीहरुलाई सधन्यवाद ज्ञापन गर्दै नव निर्वाचित सभापति माननीय नारायण बहादुर सिलवाललाई बधाई तथा सुखद् कार्यकालका लागि शुभकामना दिने निर्णय सर्वसम्मत पारित गऱ्यो।

२. मिति २०७८ पुष २० गते गठन भएका प्रत्यायोजित विधायन अध्ययन उपसमितिका संयोजक माननीय नारायण बहादुर सिलवाल यस समितिको सभापति पदमा निर्वाचन भईसकेको हुनाले त्यस उपसमितिका खाली संयोजक पदमा समितिका सदस्य माननीय शान्ति प्रसाद पौडेललाई जिम्मेवारी दिने र भौतिक पूर्वाधार विकास अध्ययन उपसमितिको माननीय आङ देण्डि लामालाई जिम्मेवारी दिने निर्णय भयो।

३. वागमती प्रदेश सरकारको आ.व. २०७७/०७८ र आ.व.२०७८/०७९ को बजेटको परिसुचक सम्बन्धमा छलफल भयो।

२.१३ मिति २०७८ माघ २५ गते बसेको समितिको ५७औं बैठकको निर्णय:

१. खानेपानी, ऊर्जा तथा सिँचाई मन्त्रालय अन्तर्गत रहेका खानेपानी सम्बन्धी योजना/आयोजनाहरूको क्षेत्रमा मन्त्रालयको प्रस्तुतीकरण अनुसार आ.व. २०७७/०७८ को प्रादेशिक र संघीय सशर्त अनुदान सहितको बजेट मध्ये ८६ प्रतिशत खर्च भई ९१ प्रतिशतभौतिक प्रगति रहेको, ऊर्जा तथा जलस्रोत (सिँचाई) क्षेत्रमा ७७ प्रतिशतबजेट खर्च भई ८१ प्रतिशतभौतिक प्रगति रहेको तथ्यलाई आधार मान्दा चालु आ.व. २०७८/०७९ को मध्यावधिमा खानेपानी तर्फ १७.३ प्रतिशतवित्तीय सहित ३३ प्रतिशतभौतिक प्रगति र ऊर्जा तथा सिँचाई तर्फ १५ प्रतिशतप्रगति सहित ३७.७ प्रतिशत भौतिक प्रगति भई मन्त्रालयको कुल बजेटको औसत १६ प्रतिशत खर्चबाट ३५.४ प्रतिशत उपलब्धी सन्तोषजनक नदेखिएकोले विभिन्न योजना तथा आयोजनाहरूको निर्माण प्रक्रियामा देखिएका ढिलासुस्तीप्रति समितिले मन्त्रालयको ध्यानाकर्षण गराउदछ र बजेटको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउन जनजीविकासँग प्रत्यक्ष/परोक्ष सम्बन्ध राख्ने सबै विकास निर्माणकार्यलाई तीव्रता साथ अगाडी बढाउन यसमन्त्रालयलाई निर्देशन गर्दछ।
२. कानूनी शासन तथा सुव्यवस्थालाई प्रवर्द्धन गर्दै यस मन्त्रालयसँग सम्बन्धित खानेपानी तथा सरसफाई, जल उपयोग, नदी व्यवस्थापन तथा सिँचाई, विद्युत, ऊर्जा क्षेत्रमा कार्य अगाडी बढाउन आवश्यक पर्ने कानून यथाशीघ्र निर्माण गर्न खानेपानी, ऊर्जा तथा सिँचाई मन्त्रालयलाई निर्देशन गर्दछ।

२.१४ मिति २०७८ माघ २६ गते बसेको समितिको ५८औं बैठकको निर्णय:

१. समितिको बैठकमा भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्री माननीय कृष्णलाल भडेल लगायत मन्त्रालयका प्रतिनिधिहरूसँग आ.व. २०७७/०७८ को बजेट कार्यान्वयन स्थिति र आ.व. २०७८/०७९ को बजेटमा पुँजीगत खर्चतर्फ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयले विभिन्न आयोजना तथा योजनाहरूका लागि छुट्याएका बजेटको कार्यान्वयन (वित्तीय र भौतिक प्रगति) को स्थिति सम्बन्धमा छलफल हुँदा दोस्रो चौमासिकको अन्त्यसम्म (मात्र १६ प्रतिशत खर्च भएको) सन्तोषजनक अवस्था नरहेको पाईयो र केहि आयोजना/योजनाहरूको कार्यान्वयनमा ढिलासुस्ती भई चालु आर्थिक वर्षको योजनाहरू नै अन्योलमा परेको स्थिति देखिन आएकोले तपशिल बमोजिमका प्रदेश गौरवका योजनाहरू लगायत अन्य योजनाहरूको कार्य तिव्रताका साथ अगाडी बढाउन भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयलाई समितिले निर्देशन गर्दछ।

तपशिल:-

- पोष्ट बहादुर बोगटी सुरङ्ग मार्ग (भिमफेदी-कुलेखानी)
- पुष्पलाल प्रदेश चक्रपथ
- काठमाण्डौ उपत्यका काठ-चक्रपथका विभिन्न खण्डहरू

२.१५ मिति २०७८ माघ २७ गते बसेको समितिको ५९औं बैठकको निर्णय:

१. समिति बैठकले खानेपानी, ऊर्जा तथा सिँचाई मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय र श्रम, रोजगार तथा यातायात मन्त्रालयको विभिन्न आयोजना तथा योजनाहरूका लागि आ.व. २०७८/०७९ को बजेटमा व्यवस्था भएको पुँजीगत खर्च यदि रकमान्तर गर्नुपर्ने कुनै अवस्था आवश्यकता र औचित्य पुष्टि हुनेगरी सृजना हुन आएमा प्रदेश विनियोजन ऐन, २०७८ को दफा ३ को उपदफा (३) को अधिनमा रहेर मात्र गर्न, गराउन आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय समेतलाई निर्देशन गर्दछ।

२. समितिको श्रम, रोजगार तथा यातायात मन्त्रीसँग आ.व. २०७७/०७८ र आ.व. २०७८/०७९ को बजेट कार्यान्वयनको अवस्था सम्बन्धमा छलफलहुने भनिएको बैठकमा माननीय मन्त्री लगायत त्यहाँ मन्त्रालयको कुनै पनि प्रतिनिधि उपस्थिति हुनु भएन। लोकतन्त्रिक शासन व्यवस्थालाई सवल, सक्षम र प्रभावकारी बनाउन सरकार जनप्रतिनिधिमुलक संस्था सदन र संसदीय समितिप्रति जवाफदेहि हुनुपर्दछ। संसदीय समितिले सरकारको निगरानी गर्दाको क्रममा उठाएका सवालहरूको जवाफ दिनु सरकारको कर्तव्य हुन्छ। तर, आजको बैठकमा समितिले आमन्त्रण गरेको बखत अनुपस्थित भई विधिको शासन, लोकतान्त्रिक मुल्यमान्यता र जनउत्तरदायित्वलाई वेवास्ता गरेको व्यहोराप्रति समितिको गम्भिर ध्यानाकर्षण भएको छ।

२.१६ मिति २०७८ माघ २८ गते बसेको समितिको ६०औँ बैठकको निर्णय:

प्रदेशनीति तथा योजना आयोगका उपाध्यक्ष डा. कृष्णराज पन्तसँग आ.व. २०७७/०७८ र आ.व. २०७८/०७९ को बजेटसँग नीति-योजनासँगको तादात्म्यता सम्बन्धमा छलफल भयो। छलफलको क्रममासमितिका तर्फबाट माननीय सदस्यहरूलेअवका नीति, योजना र कार्यक्रमहरू निर्माण गर्दा दिगो विकासका लक्ष्यहरू, पन्ध्रौँ पञ्चवर्षीय योजना र प्रदेश आवधिक योजनालाई मध्यनजर गरी मध्यकालिन खर्च संरचनाको आधारमा ठुला लागतका आयोजनाहरूलाई प्राथमिकता दिन दिनुभएको सुझाव बमोजिम नै अगाडी बढ्ने नीति तथा योजना आयोगका उपाध्यक्षले प्रतिवद्धता व्यक्त गर्नुभयो।

२.१७ मिति २०७८ फागुन ३० गते बसेको समितिको ६१औँ बैठकको निर्णय:

१. समितिको बैठकमा भौतिक पूर्वाधार विकास अध्ययन उपसमितिद्वारा मिति २०७८ फागुन ०४, ०५, २२, २३, २४, २५ र २६ गतेसम्म भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, खानेपानी, ऊर्जा तथा सिँचाई मन्त्रालय र श्रम, रोजगार तथा यातायात मन्त्रालय अन्तरगत सञ्चालित विभिन्न आयोजनाहरूको अनुगमनको क्रममा प्राप्त गरेका अवस्था, समस्या एवं चुनौति र सामाधानका उपाय सम्बन्धमा अनुभव आदान प्रदान भइ अन्य गतिविधिको समिक्षा भयो।

२. प्रदेश विकास कार्यक्रम (विशेष कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ बमोजिम थप गरिएका कार्यक्रम/आयोजनाहरू आर्थिक वर्ष २०७८/०७९ को बजेट विनियोजन पछि मन्त्रालयहरूद्वारा गरिएका आर्थिक क्रियाकलापहरूको सम्बन्धमा जानकारी लिन आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयका सचिवलाई आगामी बैठकमा आमन्त्रण गरी छलफल गर्ने र तत्सम्बन्धीको विवरण समेत मन्त्रालयसँग माग गर्ने।

२.१८ मिति २०७८ चैत्र ०७ गते बसेको समितिको ६२औँ बैठकको निर्णय:

१. प्रदेश विकास कार्यक्रम (विशेष) कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ बमोजिम थप गरिएका कार्यक्रम/आयोजनाहरू र आ.व. २०७८/०७९ को बजेट विनियोजन बागमती प्रदेश सरकारद्वारा गरिएको रकमान्तरको कानून आधार तथा औचित्यता सम्बन्धमा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयका सचिवसँग छलफल भयो।

२. प्रदेश विकास कार्यक्रम (विशेष) कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ बमोजिम थप गरिएका कार्यक्रम/आयोजनाहरू र आ.व. २०७८/०७९ को बजेट विनियोजन पछि मन्त्रालयहरू द्वारा

गरिएका आर्थिक क्रियाकलापहरूको सम्बन्धमा जानकारी लिन मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयका योजना तर्जुमा महाशाखा सचिवलाई आगामी बैठकमा आमन्त्रण गरी छलफल गर्ने र तत्सम्बन्धीको विवरण समेत माग्न पत्राचार गर्ने।

२.१९ मिति २०७८ चैत्र ०८ गते बसेको समितिको ६३औं बैठकको निर्णय:

१. समितिको आगामी कार्ययोजना सम्बन्धमा छलफल हुँदा मन्त्रालयहरूले गरेका काम कारवाहीहरू बारे समितिलाई सूचना दिने, कर छली नियन्त्रण सम्बन्धमा नीति बनाउने, बजार अनुगमन र स्थानीय तहले प्रदेश सरकारलाई दिने कर सम्बन्धमा स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गर्न आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयसँग छलफल गर्ने,
२. २०७९ सालको वैशाख पहिलो हप्तामा जनप्रतिनिधि, स्थानीय प्रतिनिधि, जिल्ला समन्वय समिति, गाउँपालिका संघ, नेपाल नगरपालिका महासंघ र अर्थ विज्ञहरूसँग बजेट निर्माण सम्बन्धी छलफल गर्ने,
३. उपसमितिहरूले तयार पारेको अध्ययन प्रतिवेदनहरू समितिको आगामी बैठकमा पेश गर्ने,

२.२० मिति २०७९ जेठ १२ गते बसेको समितिको ६४औं बैठकको निर्णय:

१. भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयसँग सम्बन्धित ऐन अन्तर्गत बनाइएका प्रत्यायोजित कानूनहरू/विधायनहरूको अध्ययन अनुसन्धान सम्बन्धी अध्ययनकर्ताका लागि प्रत्यायोजित विधायन अध्ययन उपसमितिले समितिमा पेश गरेको देहाय बमोजिमको क्षेत्रगत शर्त (TOR) पारित गर्ने निर्णय गरियो।
  - भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयसँग सम्बन्धित ऐन अन्तर्गत बनाइएका प्रत्यायोजित कानूनहरू/विधायनहरूको अध्ययन/ गर्नु पर्नेछ।
  - बुँदा नं .१ बमोजिमका प्रत्यायोजित विधायनहरूको अध्ययन गर्दा प्रत्यायोजित विधायनहरूको सैद्धान्तिक आधार साथै प्रदेश सभा नियमावलीको नियम १मा उल्लेख भए .क ६६ बमोजिमका बुँदाहरूलाई ध्यानमा राखी अध्ययन गर्नु पर्नेछ।
  - भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयसाग सम्बन्धित ऐनहरूको अध्ययन गरी ऐघन मार्फत गरिएको अधिकार प्रत्योजनको बुँदा अनुसार नियमावलीमा सावेश गरिएको छ छैन अध्ययन गर्नुपर्नेछ।
  - नियमावलीमा प्रक्रियागत विषयहरू मात्र छन वा सारवान विषयहरू पनि छन उल्लेख गर्नुपर्नेछ।
  - नियमावलीको प्रत्यायोजित अधिकारको पुनः प्रत्यायोजन गरेको छ वा छैन उल्लेख गर्नुपर्नेछ।
  - प्रत्यायोजित विधायन निर्माण गर्दा मातृ ऐन वा अधिकारको स्रोत उल्लेख भएको छ वा छैन अध्ययन गर्नु पर्नेछ।
  - प्रत्यायोजित विधायनहरूको प्रकाशन भए नभएको भएको भए के कस्तो अवस्था छ सो को , उल्लेख गर्नु पर्नेछ।

- अध्ययनका लागि समितिमा मन्त्रालयबाट प्राप्त हुन आएका प्रत्यायोजित विधायनहरू उपलब्ध गराइनेछ। सम्पूर्ण प्रतिहरू उपलब्ध नभएको अवस्थामा वेबसाइट वा अन्य माध्यमद्वारा प्राप्त गरी अध्ययन गर्नु पर्नेछ।
  - माथि उल्लेखित बुँदाहरूसँग सम्बन्धित अध्ययन गरिएका विषयहरू स्पष्ट रूपमा प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्नुपर्नेछ।
  - प्रत्यायोजित विधायन निर्माणमा देखिएका मुख्य मुख्य प्रवृत्तिहरू साथै आगामी दिनमा प्रत्यायोजित विधायनलाई व्यवस्थित गर्न अपनाउनु पर्ने सुझावहरू उल्लेख गर्नु पर्नेछ।
  - उक्त प्रत्यायोजित विधायन अध्ययन कार्य सम्पन्न गरी ४५ कार्यदिन भित्र सुझाव (पैतालिस) सहितको प्रतिवेदन पेश गरी सक्नु पर्नेछ।
२. भौतिक पूर्वाधार अध्ययन उपसमितिले विभिन्न चरण, मिति र समयमा भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, खानेपानी, सिँचाई तथा ऊर्जा मन्त्रालय, श्रम रोजगार तथा यातायात मन्त्रालय अन्तर्गतका आयोजना/योजनाहरूको स्थलगत अध्ययन भ्रमण तथा अनुगमन गरी तयार पारेको मन्त्रालयहरूको आयोजना/योजनाको स्थलगत अनुगमन, भ्रमण तथा अध्ययन प्रतिवेदन, २०७८ समितिमा पेश गर्नु भयो।
३. समितिले मिति २०७९ बैशाख ०५ गते बजेट निर्माणमा स्थानीय तह र प्रदेश सरकारविच हुने समन्वय र सहकार्य सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूसँग भएको छलफलको प्रतिवेदन समितिमा पेश भयो।
४. समितिले देहाय बमोजिमका समिति सदस्यहरू रहने गरी माननीय शोभा शाक्यको संयोजकत्वमा एक वार्षिक प्रतिवेदन तयार उपसमिति गठन भयो
• माननीय शोभा शाक्य	संयोजक
• माननीय आइ देण्डी लामा	सदस्य
• माननीय बिजुला बर्मा राणा	सदस्य
• माननीय मिना ज्ञवाली नेपाल	सदस्य
• माननीय शशीजंग थापा	सदस्य

२.२१ मिति २०७९ जेठ १५ गते बसेको समितिको ६५औं बैठकको निर्णय:

१. भौतिक पूर्वाधार विकास अध्ययन उपसमितिले तयार गरी माननीय संयोजक शशीजंग थापाले पेश गर्नु भएको "मन्त्रालयहरूको आयोजना/कार्यक्रमको स्थलगत अनुगमन तथा अध्ययन प्रतिवेदन, २०७८" र बजेट निर्माण प्रक्रियामा प्रदेश सरकार र स्थानीय तहविच हुने समन्वय र सहकार्य सम्बन्धमा भएको छलफल प्रतिवेदन, २०७९ माथि छलफल भइ माननीय सदस्यहरूले आवश्यक सुझाव तथा राय पेश गर्नु भयो।
२. अबका दिनहरूमा प्रदेश सरकारले योजना छनोट गर्नका लागि वैज्ञानिक, विभेदरहित, समता र समानतामा आधारित संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको बजेटविच दोहोरोपना हटाउन आयोजना छनोट

संयन्त्रण निर्माण, आवश्यक कार्यविधि निर्माण, जनसहभागिता अभिवृद्धि जस्ता तरिका अपनाउन नीति तथा योजना आयोग, प्रदेश प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, आर्थिक मामिला लगायतका मन्त्रालय र यस समितिले विभिन्न विकल्पहरूको सम्बन्धमा छलफल गर्ने।

- बागमती प्रदेशको यातायात कार्यालयहरूमा देखिएका सवारी अनुमति पत्रको समस्या सम्बन्धमा श्रम, रोजगार तथा यातायात मन्त्रीसँग मिति २०७९ जेठ १७ गते बस्ने समितिको बैठकमा आमन्त्रण गरी छलफल गर्ने।

२.२२ मिति २०७९ जेठ १७ गते बसेको समितिको ६६औं बैठकको निर्णय:

- समितिको बैठकमा सवारी चालक अनुमतिपत्र वितरणमा देखिएको समस्याहरूको सम्बन्धमा माननीय श्रम, रोजगार तथा यातायात मन्त्री श्री घनश्याम दाहालसँग छलफल भयो। सो छलफलमा उठेका समस्याको सम्बन्धमा समितिले देहायको विषयमा तहाँ मन्त्रालयलाई निर्देशन/सुझाव दिने निर्णय भयो।

देहाय:

- बागमती प्रदेशका सम्पूर्ण यातायात कार्यालयलाई डिजिटलाईजेशन गर्न प्रक्रिया तुरुन्त अगाडी बढाउने,
  - सेवाग्राहीले तिर्नुपर्ने कर र अन्य आर्थिक कारोबारलाई अनलाईन प्रणाली (अभौतिक) बनाउने,
  - सेवाग्राहीलाई वर्षौं कुर्नु पर्ने समस्या सामाधान गर्न ट्रायल सेन्टरको संख्या यथाशीघ्र थप गर्ने,
  - यातायातको क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि प्रदेश सरकारले पाएको अधिकारलाई पूर्ण रूपमा प्रयोग गर्न संघीय सरकारसँग समन्वय गर्ने,
  - तहाँ मन्त्रालयको पहलमा प्रदेश सरकारले यातायात कार्यालयका भवनहरू निर्माण गर्ने,
  - सवारी चालक अनुमतिपत्रको नवीकरणलाई सहज, सरल र छिटो छरितो बनाई नवीकरण गर्ने म्याद दश वर्षभन्दा माथि राख्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने,
- आ.ब.२०७८/०७९ को प्रदेश सरकारद्वारा स्वीकृत बजेटमा समितिको माननीय सदस्यहरूको विधेयक मस्यौदा तथा प्रतिवेदन लेखन सम्बन्धी कार्यशाला/तालिम कार्यक्रम रहेको उक्त कार्यक्रम मिति २०७९/०२/२४ र २५ गते राख्ने र यस कार्यको व्यवस्थापनका लागि सचिवालयलाई जिम्मा दिने।
  - वार्षिक प्रतिवेदन लेखन उपसमितिका संयोजक माननीय शोभा शाक्य व्यक्तिगत कारणले संयोजक पदमा बस्न असमर्थ रहेकोले यस उपसमितिको सदस्य माननीय मीना ज्ञवाली नेपाललाई संयोजकको जिम्मेवारी दिने।

२.२३ मिति २०७९ जेठ २० गते बसेको समितिको ६७ औं बैठकको निर्णय:

- समितिको बैठकमा वार्षिक प्रतिवेदन लेखन उपसमितिका संयोजक माननीय मीना ज्ञवाली नेपालले वार्षिक प्रतिवेदनको मस्यौदा पेश गर्नुभयो। सो प्रतिवेदनमाथि आवश्यक सुझावका लागि समितिका माननीय सदस्यहरूसँग छलफल भयो।

२. समितिले तयार पारेको आ.ब. २०७८/०७९ को प्रतिवेदन प्रदेश सभाका सभामुख माननीय सानु कुमार श्रेष्ठ समक्ष पेश गर्ने निर्णय गर्‍यो ।
३. समिति सचिवालयले बार्षिक प्रतिवेदन, २०७९ छुपाई गरी सभाको मिति २०७९/०२/३१ गतेको बैठकमा पेश गर्न आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने निर्णय गर्‍यो ।
४. भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयद्वारा निर्माणाधिन देहायको प्रदेश सडक र सडक खण्डको निर्माणमा देखिएका समस्या, निर्माणमा ढिलासुस्तीका कारण बारे सत्यतथ्य बुझ्न वि.स. २०७९ अषाढको पहिलो हप्तामा अध्ययन भ्रमण गर्ने निर्णय गर्‍यो ।

देहाय

१. चौतारा-सिपाघाट-कात्तिके-काठमाण्डौ सडक अन्तर्गत झ्याँडी देउराली खण्डमा निर्माण कार्यमा ढिलासुस्ती भएको गुणस्तरीय निर्माण नभएको जनस्तरबाट व्यापक गुनासो विषय,
  २. सिन्धुलीमाडी- मजुवा -काफलचौर- दुम्जा सडक खण्ड
  ३. सिन्धुली भीमस्थान चकमके सडक
  ४. पिपल भञ्ज्याङ ध्याङलेक सडक
  ५. भुम्लु र सल्ले सडक खण्ड काभ्रे
  ६. कमलामाई नगरपालिका ९ र १० का सडक खण्ड
  ७. सलामेभिर दोलालघाट सडक
५. प्रत्यायोजित विधायन अध्ययन उपसमिति, भौतिक पूर्वाधार विकास अध्ययन उपसमिति, सरकारी आश्वासन अध्ययन उपसमितिको समयवधि समाप्त भएको हुनाले ती उपसमितिहरूको म्याद अषाढसम्म थप गर्ने निर्णय भयो ।

परिच्छेद - ३ समितिको प्रतिवेदनहरू

समितिको प्रतिवेदनहरू

३.१ गण्डकी प्रदेश सभामा सभापतिस्तरीय अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम

३.१.१.१ कार्यक्रमको आवश्यकता

लोकतान्त्रिक शासनमा राज्यका तीन अंगहरूबीचको शक्ति पृथकीकरण र शक्ति सन्तुलन एउटा आधारभूत विशेषता हो। यसमा राज्यका व्यवस्थापिकाले कानून/विधि निर्माण गर्ने, कार्यपालिकाले ती विधिलाई कार्यान्वयन गरी राज्य संचालन गर्ने र न्यायपालिकाले विधिको उचित प्रयोग भए/ नभएको हेर्ने र कानूनको व्याख्या गर्ने कार्य गर्दछ। यी तीन अंगहरू स्वायत्त र शक्तिशाली हुन्छन् तीनै अंग लोकतन्त्र, जनताको इच्छा आकांक्षालाई पुरा गर्न, समता र समानता कायम गर्न, न्यायपूर्ण समाज निर्माण गर्न, जनताको परिष्कृत जीवनस्तर बनाउन निष्पक्ष रूपमा कार्य गरी जनताको जीवनलाई सहज र सरल बनाउन मदत गर्दछ । यी तीनै अंग बीचको सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वय नै लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था तथा विधिको शासनलाई सुन्दर, सवल र दीर्घकालिन बनाउदछ ।

यी अंगहरू मध्ये अझै व्यवस्थापिका र कार्यपालिका नङ्ग र मासु झै जोडिएका हुन्छन्। व्यवस्थापिकाले जनताले दिएका मतलाई कदर गरी विधि निर्माण गर्दछ, ती विधि बमोजिम राज्य संचालन भयो भएन हेर्ने, मुल्याङ्कन गर्ने, अनुगमन गर्ने, सरकारको काम, कर्तव्य र अधिकारलाई निगरानी गर्ने, आवश्यकता परेको बेला सहयोग, समर्थन र समन्वय गर्ने, राय/सल्लाह दिने र निर्देशन दिने कार्य गर्दछ। यसरी कार्यपालिकाको कामलाई जनतामुखी बनाउन बाटो देखाउने कार्य गरी सरकारलाई प्रभावकारी र जनमुखी बन्न सकारात्मक बल प्रदान गर्दछ।

३.१.१.२ कार्यक्रमको परिचय

संघीय शासन व्यवस्था आएसँगै नेपाल सात प्रदेशमा वर्गीकरण भई सबै प्रदेशको छुट्टाछुट्टै व्यवस्थापिका र कार्यपालिकाको व्यवस्था भयो। सबै प्रदेशका व्यवस्थापिका र कार्यपालिकाहरू परम्परागत लोकतान्त्रिक मुल्य मान्यतालाई अंगिकार गर्दछ । सबै प्रदेशहरूका व्यवस्थापिका (प्रदेश सभा) मा रहने सदस्य संख्या फरक कार्यप्रकृति एउटै छ, उद्देश्य एउटै छ, - जनमतको कदर, सरकारको निगरानी ।

सातै प्रदेशको प्रदेश सभाले गठन गरेका विभिन्न समितिहरू मध्ये अर्थ तथा विकास समितिले गर्ने कार्यको प्रकृति लगभग उस्तै छ। यो समितिले आर्थिक मामिला हेर्ने मन्त्रालय, नीति तथा योजना आयोग र भौतिक पूर्वाधार विकास/यातायात हेर्ने मन्त्रालयको कार्य विवरणलाई निगरानी गर्ने, जन चाहना अनुसार बजेट निर्माण, योजना निर्माण र सोसँग सम्बन्धित विधिहरू निर्माण गर्ने कार्यमा प्रत्यक्ष सहभागी हुने गर्दछ।

तर गण्डकी प्रदेशको यो समितिले केहि फरक कार्य प्रकृति भएकोले प्रदेश सभा, बागमती प्रदेश, अर्थ तथा विकास समितिका ज्येष्ठ सदस्य (कार्यवाहक सभापति) माननीय आड देण्डी लामाको नेतृत्वमा मिति २०७८ पुष १ गतेदेखि ४ गतेसम्म नेपालको सुन्दर नगरी पोखरामा अनुभव आदान-प्रदान कार्यक्रम गरी फर्केको थियो। यस कार्यक्रममा बागमती प्रदेश सभा, अर्थ तथा विकास समितिका सम्पूर्ण माननीय सदस्यलाई आमन्त्रण गरिएको भएपनि ७ जना माननीय सदस्य र तीन जना सचिवालयका कर्मचारीहरूको सहभागिता रहेको थियो भने गण्डकी प्रदेशका माननीय सभामुख नेत्रनाथ अधिकारी, प्रदेश सभाका सचिव हरिराज पोखरेल, समितिका मा. सभापति दिपक कोइरालाको सहभागिता रहेको थियो। २०७८ पुष २ गते विहान ११:०० बजेदेखि कार्यक्रम संचालन भएको थियो।

कार्यक्रमको पहिलो चरणमा गण्डकी प्रदेश सभाका सभामुख माननीय नेत्रनाथ अधिकारीसँग लगभग १ घण्टासम्म छलफल भएको थियो। त्यसपछि त्यहाँको अर्थ तथा विकास समितिका सभापति माननीय दिपक कोइरालाको सभापतित्वमा अनुभव आदान-प्रदान कार्यक्रम औपचारिक रूपमा अगाडी बढ्यो। शुरुको परिचयात्मक कार्यक्रम भन्दा अघि यहाँका माननीय एवं कर्मचारीहरूलाई मा. सभापति दिपक कोइरालाले खाँदा ओढाई स्वागत गरेपछि दुबै प्रदेश सभा, अर्थ तथा विकास समितिका माननीय सभापतिहरू पालै पालो आ-आफना अनुभव र धारणाहरू व्यक्त गर्नुभयो।

सभापतिज्यूहरूको मन्त्व्य पश्चात बागमती प्रदेश सभाका अर्थ तथा विकास समितिका माननीय मीना ज्ञवाली नेपाल, मा. शोभा शाक्य, मा. शशीजंग थापा, मा. नारायण सिलवाल, मा. आशामाया तामाङ्ग र मा. शान्ति थिङ्गले आ-आफ्नो विचार तथा अनुभव पस्किनु भएको थियो।

३.१.१.३ कार्यक्रमको उद्देश्य

- दुबै प्रदेशको भौगोलिक बनावट उस्तै प्रकृतिको भएको हुनाले अर्थ व्यवस्था सम्बन्धी अनुभव आदान-प्रदान गर्नु,
- दुबै प्रदेशको विकास गर्न देखिएका चुनौतिहरू उस्तै भएकोले त्यहाँ समितिले गरेको सरकारसँगको समन्वय र निगरानीको तरिका बारे जानकारी लिनु,
- त्यहाँको समितिको क्षेत्राधिकार र कार्य प्रकृति र प्रकृया बारे अध्ययन गर्नु,
- दुबै प्रदेशविच औपचारिक भेटघाट मार्फत सम्बन्ध सवल र सुदृढ पार्नु,
- गण्डकी प्रदेश सभाका अर्थ तथा विकास समितिलाई बागमती प्रदेश भ्रमण गर्न निम्तो दिनु,

३.१.१.४ कार्यक्रमको विधि

- दुबै समितिको प्रत्यक्ष भेटघाटमा औपचारिक शुरुवात मार्फत कार्यक्रम संचालन भएको थियो।
- कार्यक्रममा उपस्थित माननीयहरू तथा गण्डकी प्रदेश सभा सचिवालयका सचिव आ-आफना मत अभिव्यक्त गरी अन्तर्क्रियात्मक विधिबाट सम्पन्न भएको थियो।

- कार्यक्रममा गण्डकी प्रदेश सभा, अर्थ तथा विकास समितिका वार्षिक प्रतिवेदन र वागमती प्रदेश सभा, अर्थ तथा विकासले वागमती प्रदेश सभा दर्पण, वार्षिक प्रतिवेदन लगायतका सम्झनलायक पाठ्य सामग्री दिइ अनुभव आदान-प्रदान भयो।
- त्यहाँका समिति सभपति माननीय दिपक कोइरालाले यहाँका समिति सभापति मा.आड देण्डी लामालाई “मायाको चिनो (Token Of Love)”दिएपछि कार्यक्रम समापन भएको थियो।

३.१.१.५ कार्यक्रमको सीमितता

- दुबै प्रदेश सभाका समितिहरूले संगालेका ४ वर्षका अनुभवहरू ती छोटो समयमा आदान-प्रदान हुन सम्भव थिएन।
- सिंगो प्रदेश व्यवस्था र व्यवस्थापन सम्बन्धी अनुभव आवश्यक भएपनि दुबै प्रदेश सभाका अर्थ तथा विकास समितिका माननीय सदस्यबीच सिमित हुन पुगेको थियो।
- कार्यक्रम थोरै संख्यामा र छोटो समयसम्म हुनुमा स्रोत साधनको अपर्याप्तता रहेको थियो।
- त्यहाँ सभाका समितिहरूसँग औपचारिक कार्यक्रम गर्न समय र परिवेशले मिलेको देखिएन।
- अन्तर्क्रियामुखी कार्यक्रम भएकोले त्यहाँ समितिले गरेका केहि कार्यलाई स्थलमै पुगेर अनुभव गर्न यहाँ समितिको क्षेत्राधिकारले दिएन।
- खर्च व्यवस्थापनका कारण गण्डकी प्रदेश सभा परिसरमै सीमित हुनु पर्‍यो।

३.१.२.१ अनुभव: गण्डकी प्रदेश

- ३ चरणमा ११ वटा जिल्लामा पुर्वबजेट छलफल गर्दा स्थानीय तहको प्राथमिकता अनुसार प्रदेश सरकारले बजेट विनियोजन नगरेको गुनासो आएपछि समितिको पहलमा सम्बोधन भएको,
- पछिल्लो चरणमा ८-१० वटा बुदाँमा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयलाई निर्देशन दिएपछि बजेटमा क्रमिक सुधार आएको,
- अर्थ तथा विकास समितिले हेर्नु पर्ने मन्त्रालयको संख्या ६ हुदाँ मन्त्रालयगत छलफल बढी हुने गरेको,
- अर्थ, भौतिक विकास तथा योजनासँग सम्बन्धित विधेयक अर्थ तथा विकास समितिमा नआई त्यहाँ सभाको विधेयक समितिले नै हेर्ने गरेको, कानुन निर्माण प्रकृत्यामा सहभागी हुन नपाएको फरक अनुभव रहेको,
- गोरखाली रवर उद्योग र भूकुटी कागज उद्योग संचालनका लागि समितिले निर्देशन दिएपनि मन्त्रालयले निर्देशन लागु नगरेको,
- समितिको पहलमा एक निर्वाचन क्षेत्र एक नमुना सडक कार्यक्रम सिफारिस भई कार्यान्वयनमा आएको,
- बजेट निर्माण प्रक्रियामा प्रत्यक्ष सहभागी हुने अवसर समितिले नपाएको,

- सरकार फेरवदलको संक्रमणकालिन अवस्था र विभिन्न पार्टी अधिवेशनले गर्दा समितिको कार्यगति सुस्त हुन पुगेको,
- पूर्वाधार विकासमा देखिएका समस्या प्रदेश सरकारले बनाएका सडक किन कमजोर भयो र यसका लागि कस्तो मोडेलमा जाने भन्ने विषय र एकिकृत भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि विज्ञ राखेर छलफल गरेको,
- समितिले दिएको निर्देशन सरकारले पालना नगरेको अवस्थालाई पालना गराउने विषयमा समिति अन्यालमा रहेको,
- समितिको निगरानीले त्यहाँ सरकारको बजेट कार्यान्वयन अवस्था ६० प्रतिशतसम्म रहेको,
- आगामी बजेट निर्माण प्रक्रियामा समिति सक्रियतापूर्वक लाग्ने र जनमुखी बजेट निर्माणमा सहयोग गर्ने,
- बजेटको निश्चित सिलिड निर्माणमा योजना आयोगसँग अग्रिम छलफल गर्ने ।
- योजना निर्माणमा चाहेजति समिति प्रभावकारी हुन नसकेको,
- केहि कार्य तथा योजना कार्यान्वयनका लागि संघीय सरकारसँग छलफल, समन्वय र सहकार्य भएको,
- प्रदेशले राखेको केहि प्रस्तावमा संघीय सरकार प्रदेश सरकारलाई नपत्याएको,
- समितिले सरकारलाई होमस्टेय कार्यक्रममा जोड दिन सुझाव दिएको,

३.१.२.२ अनुभव: बागमती प्रदेश

- वागमती प्रदेश सभाका अर्थ तथा विकास समितिले आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, नीति तथा योजना आयोग र प्रदेश प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगलाई निगरानी गर्ने क्षेत्राधिकार रहेको,
- संघीयतालाई मजबुत बनाउनु पर्ने विषयमा प्रदेश सभा कमजोर रहेको, समितिले पनि खासै भूमिका खेल्न नसकेको,
- प्रदेशको आवश्यकता माथि नै प्रश्न उठने गरेको,
- वागमती प्रदेश सरकारलाई विभिन्न विषयमा समिति स्थापना कालदेखि नै निर्देशन दिने गरेको,
- अर्थ तथा विकास समिति अन्य समिति भन्दा महत्त्वपूर्ण भएपनि चाहेजतिको भूमिका खेल्न नसकेको,
- समितिमा कर्मचारीको अभाव रहेको,
- सातै प्रदेशसँग बृहत छलफल हुनुपर्ने आवश्यकता महसुस भएको,
- अतिथि बनेर कार्यक्रम गर्नुभन्दा अतिथिलाई आमन्त्रण गरेर कार्यक्रम गर्नुपर्ने- यस्ता कार्यक्रमको मोडेल परिवर्तन भई छलफल गर्दा प्रभावकारी देखिन सकिने,
- क्षमता विकासका लागि विज्ञसँग छलफल गरेको,

- गण्डकी प्रदेश सभाका सचिव हरिराज पोखरेलले हेटौडा-काठमाण्डौ रोप-वे को सम्बन्धमा सोधेको प्रश्नमा संघीय सरकारले पहल गरिरहेको र प्रदेश सरकारको सामर्थ्यले स्रोत साधन अपुग हुने देखिएको विचार व्यक्त भएको,

३.१.३ समिक्षा तथा निष्कर्ष

३.१.३.१ समिक्षा

- कार्यक्रम उत्साहजनक रह्यो। दुबै पक्षले एक अर्काको बारेमा जान्ने कौतुहलता थियो, जिज्ञासा राखेका थिए।
- अन्तरक्रिया फलदायी भयो। एक अर्काको कार्य प्रकृति र कार्य विवरण जान्ने मौका पाईयो।
- कार्यक्रमको समग्र व्यवस्थापन राम्रो रह्यो, त्यहाँ सभाले देखाएको सदभावबाट खुशी लाग्यो।
- त्यहाँ सभाको तयारी पक्ष अलि कमजोर देखियो।
- गण्डकी प्रदेशको माननीय सदस्यहरूको उपस्थित न्यून रहकोले प्रभावकारी अन्तरक्रिया हुन नसकेको पाइयो।
- समयको चरणवद्ध व्यवस्थापन हुन नसकेको, कार्यतालिका निर्माण नभई कार्यक्रम तय गरिएको थियो।
- उपसभामुखको अनुपस्थितिले उपसभामुखको भूमिकामाथि हुने छलफल हुन सकेन।
- यस्ता कार्यक्रममा कार्यपालिकाको प्रतिनिधिहरूको उपस्थितिमा भएको भए कार्यक्रम अझ राम्रो हुने थियो।

३.१.३.२ निष्कर्ष

संघीयता कार्यान्वयनसँगै सबै प्रदेशले छुट्टाछुट्टै अनुभव संगालेका छन्, सबै प्रदेश सभा र त्यस अन्तर्गत गठित समितिहरूले प्राप्त गरेका काम, कर्तव्य र अधिकारको सीमा लगभग उस्तै छन्। हुनत, समितिको काम कागजमा तोकिएर बाँधन मिल्ने देखिदैन तथापी अधिकार क्षेत्र निर्धारण गरिएको हुन्छ। तर कार्य प्रणाली फरक हुन सक्छ। कुनै प्रदेशका समितिहरूले बढी काम गरेका हुन सक्छन भने कुनै भिन्न शैली र स्वरूपमा। समितिले प्राप्त गरेका क्षेत्राधिकारको प्रयोग कति हदसम्म प्रयोग गरेको रहेछ वा रहेनछ भन्ने विषय जान्न आफ्नो भन्दा अरुको अनुभवलाई सुन्न, बुझ्न र हेर्न जरुरी हुन्छ र त्यसबाट आवश्यकता अनुसार सिकेर व्यवहारमा उतार्न सकिन्छ। हालको यो कार्यक्रममा प्रदेश छनौट पूर्वाग्रहको आधारमा नभई randomly परेको थियो र छनौट सहि सावित भयो। यहाँको समितिभन्दा क्षेत्राधिकार फरक (राष्ट्रिय सभाका समितिहरूको प्रकृति जस्तै) भएकोले बजेट निर्माण, बजेट कार्यान्वयन, अनुगमन, मुल्याङ्कन जस्ता कार्यमा बढी जोड दिएको देखिन्छ, तर यहाको समितिले कानून निर्माण प्रक्रियामा प्रत्यक्ष सहभागि भई सरकारको निगरानी समेतलाई उतिकै जोड दिएको देखिन्छ।

स्थलगत अनुगमन जस्ता विषयमा वागमती प्रदेश अर्थ तथा विकास समिति कमजोर देखिएको छ भने बैठक संख्या हालसम्म गण्डकी प्रदेशको (४६ वटा) भन्दा बढी (५२ वटा) रहको देखिन्छ। समग्रमा त्यहाँको समिति पनि उतिकै क्रियाशिल र गतिशिल देखिन्छ।

३.२ समिति सदस्यको क्षमता अभिवृद्धि/तालिम कार्यक्रम

३.२.१.१ कार्यक्रमको परिचय

संघीय शासन व्यवस्था आएसँगै नेपाल सात प्रदेशमा वर्गीकरण भई सबै प्रदेशको छुट्टाछुट्टै व्यवस्थापिका र कार्यपालिकाको व्यवस्था भयो। सबै प्रदेशका व्यवस्थापिका र कार्यपालिकाहरू परम्परागत लोकतान्त्रिक मुल्य मान्यतालाई अंगिकार गर्दछ। प्रदेशका व्यवस्थापिका (प्रदेश सभा) कार्यप्रकृति एउटै छ, उद्देश्य एउटै छ, - विधि निर्माण र सरकारको निगरानी।

प्रदेश सभाले गठन गरेका विभिन्न समितिहरू मध्ये अर्थ तथा विकास समितिले गर्ने कार्यको प्रकृति लगभग उस्तै छ। यो समितिले आर्थिक मामिला हेर्ने मन्त्रालय, नीति तथा योजना आयोग र भौतिक पूर्वाधार विकास/यातायात हेर्ने मन्त्रालयको कार्य विवरणलाई निगरानी गर्ने, जन चाहना अनुसार बजेट निर्माण, योजना निर्माण र सोसँग सम्बन्धित विधिहरू निर्माण गर्ने कार्यमा प्रत्यक्ष सहभागी हुने गर्दछ। र यी कार्यलाई सफल रूपमा कार्यान्वयन गर्नको निमित्त समितिलाई सवल, सक्षम र resourceful बनाउनु पर्दछ। यसका लागि माननीय सदस्यहरूलाई तालिम, समय-समयमा विज्ञ र सरोकारवालासँग छलफल, समितिका विषयसँग सम्बन्धित कुरामा लामो अनुभव हासिल गरेका व्यक्तिहरूसँग अनुभव आदानप्रदान तथा अन्तर्क्रिया जस्ता कार्यक्रमको आयोजना गर्नुपर्ने आवश्यकता हुन्छ। समितिलाई द्रुतगतिमा अगाडि बढाउन यसले गर्नुपर्ने कार्यलाई मसिना ढंगले योजना निर्माण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ तर यसका लागि उद्देश्यमा स्पष्टता कार्यमा दृढता जरुरी हुन्छ जुन मानव संशाधनका ज्ञान, सिप, कला, क्षमता तथा दक्षतासँग सम्बन्धित हुन्छ।

माथिका उल्लेखित विषयहरूलाई ध्यानमा राखी यस अर्थ तथा विकास समितिका माननीय सदस्यहरूको भौतिक पूर्वाधार विकासको क्षेत्रमा अझ स्पष्ट पार्न, समितिले यस्ता विकासात्मक क्रियाकलापको कुन क्षेत्रमा ध्यान दिने? सरकारलाई कसरी सघाउने? जस्ता विषयबस्तुमा केन्द्रित हुन भौतिक पूर्वाधार विकासका अवधारणा, नेपालमा भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्था र समितिले ध्यान दिनुपर्ने विषयहरूमाथि छलफल, अन्तर्क्रिया तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालन भयो।

यहि मिति २०७८ पुष १८ र १९ गते काभ्रे जिल्ला धुलिखेलको सारथी होटलमा दिगो भौतिक पूर्वाधार विकासको अवधारणा, पूर्वाधार विकासमा प्रदेश सभाका समितिले ध्यान दिनुपर्ने विषयमा केन्द्रमा राखेर यसै समितिद्वारा आयोजना गरी माननीयज्यूहरूको कार्यलाई सवल र प्रभावकारी बनाउन २ दिने कार्यक्रम संचालन भएको थियो। कार्यक्रममा माननीय लगायत १३ जनाको उपस्थिति रहेको थियो। तालिम/ कार्यक्रमलाई सहजीकरण गर्न स्रोत व्यक्तिको रूपमा भौतिक पूर्वाधार विकासको क्षेत्र देश तथा विदेशमा कार्य गरी लामो अनुभव तथा विज्ञता हासिल गर्नुभएको डा. सुर्यराज अचार्य आउनु भएको थियो। कार्यक्रमको औपचारिक

शुरुवात मा. सभापति आड देण्डी लामाको मन्तव्यबाट भयो भने स्वागत मन्तव्य तथा कार्यक्रमको उद्देश्य माथि माननीय शशीजंग थापाले प्रकाश पार्नु भयो । तालिम औपचारिक रूपमा नै समापन भएको थियो। कार्यक्रमको संचालन तथा व्यवस्थापन समिति सचिव (मनोज कुमार गुप्ता) ले गर्नुभएको थियो ।

३.२.१.२ कार्यक्रमको उद्देश्य

- भौतिक पूर्वाधार विकासको क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय अनुभव आदान-प्रदान गर्नु,
- नेपालमा देखिएका भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्था बारे जानकारी, ज्ञान लिनु,
- भौतिक पूर्वाधार विकासमा समितिले ध्यानदिनु पर्ने विषय पहिल्याउनु,
- विकास निर्माण कार्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय अभ्याससँग दिगो विकासमा जोड दिन तथा सरकारलाई सहि बाटो देखाउन विषयवस्तुमा स्पष्ट हुनु,
- समितिको कार्यमा अझ स्पष्ट र अद्यावधिक हुनु,

३.२.१.३ कार्यक्रमको विधि

- प्रशिक्षण माध्यमबाट औपचारिक शुरुवात मार्फत कार्यक्रम संचालन भएको थियो।
- कार्यक्रममा उपस्थित माननीयहरु र प्रशिक्षक बीचको अनुभव आदानप्रदान(अन्तर्क्रियात्मक) विधिबाट सम्पन्न भएको थियो।
- विभिन्न विषयमा विच-विचमा छलफल पनि हुने गर्दथ्यो।
- तालिम कार्यक्रम सभापतिज्यूद्वारा औपचारिक घोषणा पछि अन्त्य भएको थियो।

३.२.१.४ कार्यक्रमको सीमितता

- प्रदेश सभाका अन्य समितिहरु (कृषि, स्वास्थ्य, शिक्षा)सँग सम्बन्धितहरुलाई सम्मिलित गराउन पाए अन्य क्षेत्रमा पनि सकारात्मक प्रभाव पर्ने हुन सक्थ्यो तर समय र परिस्थिका कारण ठुलो समुहमा प्रशिक्षण कार्य उचित थिएन।
- अर्थ तथा विकास समितिले हेर्नुपर्ने आर्थिक मामिला, योजना, भौतिक पूर्वाधार विकास जस्ता महत्त्वपूर्ण विषयवस्तु मध्ये भौतिक पूर्वाधार विकासलाई समेटेको छ।
- कार्यापालिकाका भौतिक निर्माण हेर्ने निकायलाई संलग्न गराउनु पर्ने देखिएपनि सीमित स्रोत साधनले अप्रयाप्त हुने देखिएकोले समितिका माननीय सदस्यहरुमा मात्रै सीमित हुन पुग्यो।
- तालिम/प्रशिक्षण कार्यक्रमको अवधि छोटो रहयो।
- भौतिक पूर्वाधार विकासका अथाह विषयहरु मध्ये तीनटा विषयवस्तुमा केन्द्रित हुनु परेको थियो।

३.२.२ पूर्वाधार विकासका अवधारणा र सुधारका क्षेत्रहरु

३.२.२.१ अवधारणा

- विश्वको जनसंख्या वृद्धिसँगै आवास, विजुली, खानेपानी, सडक, यातायात जस्ता निर्माण कार्य तिब्रगतिमा हुन थालेको,
- सन् १९००-२००९ सम्म प्राकृतिक स्रोतको अत्याधिक दोहन भएको,
- भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यसँगै वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव परेको, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, हिमाल पग्लने, सामुद्रिक सतह बढने, आदि
- प्रदुषणबाट वार्षिक मृत्युदर बढेको,
- त्यसैले दिगो पूर्वाधार विकासको अवधारणा सन् १९८३ मा आएको, यू.एन.ले सन् १९९२ मा विश्वव्यापी रूपमा अंगिकार भएको,
- दिगो पूर्वाधार विकास गर्दा विकास निर्माणलाई प्रभावकारी, सुलभ, जनमैत्री, भर्षर्दी, सुरक्षित, समावेशी, वातावरणमैत्री, विपद् प्रतिरोधी र पुनर्उत्थानशील हुनुपर्ने विषयमाथि केन्द्रित भइ आएको,
- पूर्वाधार विकास गर्दा आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक, भौगोलिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक जस्ता पक्षलाई दिगोर सुरक्षित बनाउने विषयमा ध्यान पुर्याउनु पर्ने ।

३.२.२.२ क्षेत्रगत सुधारका सम्भाव्य विषयहरु

- व्यवस्थित शहरी विकास योजना र भवन निर्माण
  - नेपालमा भौतिक विकासको सबै भन्दा कमजोर पक्ष
  - प्रदेशस्तरबाट गर्न सकिने महत्त्वपूर्ण एजेण्डाहरुलाई स्थानीय सरकारको साझेदारीमा गर्ने
  - शहरी विकास गुरु योजना
  - भूमि व्यवस्थापन: जग्गा एकिकरणका आयोजना र कार्यान्वयन
  - भूउपयोग नीतिको परिमार्जन
  - सरकारी विकास निर्णयबाट नागरिक सम्पतिमा हुने लाभ विच सन्तुलन
  - वैज्ञानिक करको व्यवस्था
    - लोकस्ट आवास मार्फत सुकुम्वासी व्यवस्थापन
    - सरकारी भवनको वैज्ञानिक मापदण्ड र कार्यान्वयन
- यातायात प्रादेशिक गुरु योजना निर्माण र कार्यान्वयन
  - सडक, हवाई रेल र जलमार्ग समावेश एकिकृत गुरुयोजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयन
  - संघीय गुरुयोजनासँगको तालमेल र समन्वय
  - सडक निर्माण र मर्मत संभारमा सुधार
  - परिष्कृत निर्माण पद्धति, गुणस्तर, फुटपाथ, हरियाली, साइकल लेन
  - सडक मर्मत-नविन पद्धतिको प्रयोग PBMC पाइलट आयोजना

- खानेपानी, सरसफाई र फोहरमैला व्यवस्थापन
  - बोतल मुक्त खानेपानीको व्यवस्था-पाइप पानीको गुणस्तरमा कडाई
  - सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्थापन
  - प्लास्टिक प्रयोगको न्यूनीकरणको नीति: वित्तीय उपाय
- विद्युत र सञ्चार
  - भरपर्दो र गुणस्तरीय विद्युत आपूर्तिको नीतिगत सुधार/व्यवस्था र नियमन
  - आइटी पूर्वाधार (फाइबर- अप्टिक नेटवर्क), आइटी पार्क
- पूर्वाधार विकासको नवीन पद्धतिका लागि पूर्वाधार प्रयोगशाला
  - पद्धति निर्माण र क्षमता अभिवृद्धिका लागि छुट्टाछुट्टै पाइला संयन्त्र (प्राधिकरण)
  - प्राधिकरणका लागि निश्चित बजेट विनियोजन र छुट्टै सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया
  - आयोजना डिजाइन र निर्माणमा नेपाली प्राविधिक र निर्माण व्यवसायी

३.२.२.३ समितिले ध्यान दिनुपर्ने विषय

- प्रदेशस्तरमा पूर्वाधार विकासको प्रणाली/पद्धतिको निर्माण
- पूर्वाधार विकासका लागि स्रोत परिचालन
- पारस्परिक स्रोत: संघीय बजेट विनियोजन/अनुदान, प्रदेश-आन्तरिक स्रोत, दाता
- बैकल्पिक स्रोत: पूर्वाधार कर (स्थायी/आवधिक), भ्यालु क्याप्चर
- सार्वजनिक निजी साझेदारी- उपयुक्त आयोजनाको पहिचान
- प्रदेश पूर्वाधार लगानी कोष (नाफामुलक पूर्वाधारका लागि)
- गुणस्तरीय व्यवहारिक ज्ञान/सीपका माध्यम-प्राविधिक जनशक्ति
- प्राविधिक व्यवस्थापन संकायका विद्यार्थीलाई इन्टरनशीपको व्यवस्था
- आयोजना कार्यान्वयनमा गर्ने र सिक्ने अवधारणाको प्रयोग र प्रविधि हस्तान्तरण
- नेपाली प्राविधिक र निर्माण व्यवसायिबाट अन्तर्राष्ट्रिय गुणस्तरका पूर्वाधार निर्माण पाइलट आयोजनाको कार्यान्वयन
- पूर्वाधार विकासका लागि विज्ञता र संस्थागत तहमा क्षमता अभिवृद्धि
- क्षेत्रगत सुधार/कार्यान्वयनका संभाव्य विषयहरु

३.२.३ समिक्षा र निष्कर्ष

३.२.३.१ समिक्षा

- कार्यक्रम उत्साहजनक रह्यो। सहभागिहरुमा जान्ने कौतुहलता थियो, थुप्रै जिज्ञासा राख्नु भएको थियो।

- तालिम अन्तरक्रियात्मक भयो, फलदायी भयो। अझ गहन विषय र कार्य विवरण जान्ने मौका पाईयो।
- कार्यक्रमको समग्र व्यवस्थापन राम्रो रहयो, तर माननीयज्यूहरूको उपस्थिति न्यून रहयो।
- समितिमा नयाँ आउनुभएका माननीयज्यूहरूको स्वागत कार्यक्रम वहाँहरूको अनुपस्थितिले हुन सकेन।
- समयको चरणबद्ध व्यवस्थापन भएको, कार्यतालिका निर्माण नभई कार्यक्रम तय गरिएको थियो।
- यस्ता कार्यक्रममा कार्यपालिकाको प्रतिनिधिहरूको उपस्थितिमा भएको भए कार्यक्रम अझ राम्रो हुने थियो।

३.२.३.२ निष्कर्ष

अर्थ तथा विकास समितिको क्षेत्राधिकार मध्ये भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयले गरेका काम, कर्तव्य तथा अधिकार भित्र गर्नुपर्ने र गरेका कार्यहरू अध्ययन अनुगमन गरी सरकारलाई आवश्यक सहयोग, समन्वय, सहकार्य गर्न सल्लाह, सुझाव, राय वा निर्देशन दिने गर्दछ त्यसका लागि समिति आफैँ सफल सक्षम र प्रभावकारी हुन जरुरी हुन्छ। समितिले निगरानी गरिरहेका विषयबस्तुको जरोसम्म पुग्न थप ऊर्जाको आवश्यकता हुन्छ जुन विभिन्न प्रकारका विज्ञ तथा सरोकारवालाहरूको संलग्नतामा छलफल, विचार, विमर्श तथा परामर्श मार्फत प्राप्त गर्दछ र समितिले अध्ययन अवलोकन गर्दा दृष्टिकोण परिवर्तन गरी कार्यलाई प्रभावकारी ढङ्गले सम्पन्न गर्दछ वा सम्पन्न गर्न मदत गर्दछ। त्यसैले यस्ता कार्यक्रम/तालिम समय-समयमा आवश्यक परिरहन्छ। समग्रमा माननीयहरूको क्षमता अभिवृद्धि लागि गरिएको दिगो भौतिक पूर्वाधार विकास विषयमा प्रशिक्षण/तालिम कार्यक्रमले समितिको जोश जागर र दृष्टिकोणमा सकारात्मक प्रभाव पारेको छ। यसको सहयोगले सरकारलाई उचित परामर्श दिइ जनताको चाहना, इच्छा आकांक्षालाई पुरा गर्न मदत गर्नेछ।

३.३ बजेट निर्माणमा प्रदेश र स्थानीय तहबिच समन्वय र सहकार्य सम्बन्धमा छलफल कार्यक्रम

३.३.१.१ कार्यक्रमको परिचय

अर्थ तथा विकास समितिको मिति २०७८ मंसिर २० गतेको बैठकले आर्थिक मामिला तथा भौतिक पूर्वाधार विकासको क्षेत्रमा भैरहेको गतिविधिलाई सुधार गर्न, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय र प्रदेश नीति तथा योजना आयोगलाई बजेट निर्माण प्रक्रियामा सघाउन र यस समिति अन्तर्गत गठित उपसमितिले पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा बजेट निर्माण कार्यमा दिशानिर्देश गर्न मिति २०७९ बैशाख ०५ गते काठमाडौँ जिल्लाको नयाँ बानेश्वरस्थित इन्द्रेणी फुडल्यान्ड (स्वीट होटल) समितिका माननीय सदस्यहरू, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयका सचिव, नीति तथा योजना आयोगका प्रतिनिधि, जिल्ला समन्वय समिति

महासंघका प्रतिनिधिहरू, नेपाल नगरपालिका संघ, गाँउपालिका महासंघ, काठमाण्डौ महानगरपालिका, ललितपुर महानगरपालिका, बागमती गाउँपालिका, बुढानिलकण्ठ नगरपालिका, भक्तपुर नगरपालिकाका प्रशासकीय प्रमुख लगायतका कर्मचारी र यस समितिका कर्मचारीहरूको सहभागिता रहेको थियो। यस कार्यक्रमको औपचारिक शुरुवात नेपालको राष्ट्रिय गानबाट भएको थियो। कार्यक्रमको उद्देश्य माथि प्रकाश पार्न तथा उपस्थित सहभागीहरूको स्वागतका लागि स्वागत मन्त्व्य यस समितिका सभापति माननीय श्री नारायण बहादुर सिलवालले राख्नु भएको थियो।

३.३.१.२ छलफलका सहभागीहरू

अर्थ तथा विकास समितिका सभापति माननीय नारायण बहादुर सिलवालको नेतृत्वमा भएको कार्यक्रममा देहाय बमोजिमको उपस्थिति रहेको थियो।

१. माननीय नारायण बहादुर सिलवाल	सभापति
२. माननीय आशामाया तामाङ	सदस्य
३. माननीय विजुला बर्मा राणा	सदस्य
४. माननीय मीना ज्ञवाली नेपाल	सदस्य
५. माननीय रचना खड्का	सदस्य
६. माननीय रामेश्वर फुयाल	सदस्य
७. माननीय शशीजंग थापा	संयोजक
८. माननीय लक्ष्मण लम्साल	सदस्य
९. माननीय शोभा शाक्य	आमन्त्रित सदस्य
१०. आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	सचिव
११. जिल्ला समन्वय समिति महासंघ	प्रतिनिधिहरू
१२. नेपाल नगरपालिका संघ	प्रतिनिधिहरू
१३. नेपाल गाउँपालिका महासंघ	प्रतिनिधिहरू
१४. काठमाण्डौ/ललितपुर महानगर	कर्मचारी प्रतिनिधि
१५. बुढानिलकण्ठ/भक्तपुर नगरपालिका	कर्मचारी प्रतिनिधि
१६. बागमति गाउँपालिका	कर्मचारी प्रतिनिधि

३.३.१.३ छलफलको उद्देश्य

१. प्रदेश सरकारको भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय अन्तरगत निर्माणाधीन विभिन्न योजना तथा आयोजनाहरूको बजेट कार्यान्वयनको सन्दर्भमा उठेका सवालहरूको सम्बन्धमा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय मार्फत अन्य मन्त्रालयलाई अवगत गराउनु,
२. ती आयोजनाहरूको भौतिक प्रगति र वित्तीय प्रगतिको अवस्था सम्बन्धमा अध्ययन गरी चालु आ. व. को बजेटको प्रभावकारिता र खर्चको अवस्थामा सुधार ल्याउन अन्य सरोकारवालासँग अनुभव आदान प्रदान गर्नु,

३. बजेट निर्माण गर्दा स्थानीय तहसँग मन्त्रालयले समन्वय र सहकार्य गरी बजेट विनियोजनमा देखिन गएको दोहोरोपनालाई कम गर्नु,
४. जनताको चाहना र भावना अनुसारको बजेट निर्माण गर्न सरकारलाई मार्गदर्शन गर्नु,
५. बजेट विनियोजनमा देखिएका चुनौतीहरूलाई छिचोल्न मन्त्रालयलाई आवश्यक सुझाव दिनु,
६. गाउँपालिका तथा नगरपालिका जस्ता प्रतिनिधिमुलक संस्थाहरूमा देखिएको बजेट समस्यालाई पहिल्याउनु,
७. बजेट निर्माण र यसको प्रभाव बारे छलफल गर्नु,
८. बजेट कार्यान्वयनमा मन्त्रालयहरूले खेल्नुपर्ने भूमिकालाई सशक्त बनाउनु,
९. विभिन्न महत्त्वपूर्ण आयोजनाहरूमा देखिएका समस्या एवम् चुनौतिहरू बारे बुझ्न मन्त्रालयसँग आवश्यक छलफल गरी समाधानका पहलकदमी पहिल्याउनु
१०. आउदो बजेट निर्माणमा सकरात्मक भुमिका खेल्नु
११. आयोजना कार्यालयहरूले लिएको लक्ष्यलाई पुरा गर्न सघाउनु
१२. योजना सम्पन्नताको अवस्था आकलन गरी आउदो वर्षको बजेट निर्माण गर्दा सरकारलाई आवश्यक सहयोग र समन्वय गर्नु

३.३.१.४ अध्ययनको सीमितता

१. यो अध्ययन उपसमितिका निश्चित संख्यामा रहेको सदस्य तथा जनप्रतिनिधिसँग गरिएकोले **many minds many ideas** को सिद्धान्त साधुरिएको हुन सक्छ।
२. ती स्थानीय तह जस्ता बागमती प्रदेशमा ११९ वटा पालिकाहरू रहेका छन्। नमुनाको रूपमा लिएका स्थानीय तहहरूको अवस्था र समस्या अरूसँग मेल खान पनि सक्छ नखान पनि सक्छ।
३. सबै स्थानीय तहको आआफ्नै समस्या एवं चुनौतिहरू हुन सक्छ यो सिमित अध्ययनले सबैको अवस्था बुझ्न सकिदैन।
४. समयको पावन्दी माननीयज्यूहरूको व्यस्तताले गर्दा सबै स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, मन्त्रालयका प्रतिनिधि, निर्वाचन क्षेत्रका जनप्रतिनिधि लगायत अन्य सरोकारवालाहरूसँग छलफल गर्दा यो भन्दा पनि प्रभावकारी हुन सक्थ्यो तर यी सबै कुराका लागि समय, मानव संशाधन एवं आर्थिक पक्षको तालमेल हुन सकेन र निश्चित पक्षसँग छलफलमा सिमित भयो।

३.३.१.५ अध्ययन विधि

१. यो अध्ययन यस समितिको कार्यक्षेत्रभित्रका निकाय/ नगरपालिका/जनप्रतिनिधिमुलक संस्था, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयसँग प्रत्यक्ष सम्वाद तथा छलफलबाट आएका विषयहरू समेटिएको हो।
२. विभिन्न जिल्लाका विभिन्न स्थानीय तह र सरोकारवाला जनप्रतिनिधिहरूले प्रत्यक्ष छलफलमा बोलेका/उठाएका सवालहरूलाई टिपेको यो प्रतिवेदन बनाइएको हो।
३. आयोजनाले तयार पारेको प्रस्तुतिकरण सम्बन्धी केहि कागजातको अध्ययन गरी यो प्रतिवेदन तयार पारिएको हो।

३.३.२. छलफलमा उठेका सवालहरु

१. मन्त्रालयको धारणा:

- अधुरो आयोजना सम्पन्न गर्ने,
- बहुवर्षीय दायित्व सिर्जना हुनगरी कार्यक्रम बजेट ल्याउनु पर्ने,
- नयाँ कार्यक्रमहरु वार्षिक रुपमा सिर्जना गर्ने,
- हिजोको दिनमा भएको डि.पी.आर. लाई कार्यक्रम प्रस्ताव गर्ने,
- अवण्डा बजेट नराख्ने, बजेट/कार्यक्रम शुरुबाटै वाँडफाँड गरेर जाने,
- भौगोलिक सन्तुलन कायम गर्ने,
- संघले ६/७ प्रतिशत अनुमानमा वृद्धि भएको तर प्रदेशले १६%/१७% वृद्धि भएको,

२. स्थानीय जनप्रतिनिधिको धारणा

- टुक्रे योजनाको सङ्ख्या बढ्दै गएको प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्नुपर्ने, नियन्त्रण गर्ने उपाय अवलम्बन गर्नु पर्ने,
- मन्त्रालयको शाखागत र अन्तरमन्त्रालयबिच समन्वय नभएको,
- योजना र बजेटबिच तादात्म्यता कायम गरी कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्ने,
- प्रदेश सरकारले पठाएको बजेटमा लागत सहभागिता नभएको, स्थानीय र प्रदेशबिच तालमेल नभएको,
- प्रदेशका माननीयज्यूहरुले ल्याउनु भएको योजनामा स्थानीय तहले अपनत्त्व ग्रहण नगरेको अवस्था रहेको,
- योजना सम्झौतामा विभिन्न प्रदेश सरकारका निकायको कार्य जिल्ला समन्वय समितिमा कार्यान्वयन हुन नसकेको,
- जिल्ला समन्वय समितिलाई वलियो बनाउदा राम्रो बजेट कार्यान्वयनमा निगरानी बढाउन सकिने,
- जिल्ला समन्वय समितिले बजेटको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न समन्वय गर्न स्थानीय तहलाई विभिन्न छलफल मार्फत सहयोग गर्नु पर्ने,
- स्थानीय तहले छनोट गरेको आयोजनालाई जनप्रतिनिधिले पनि जोड दिनु पर्ने,
- किसानले उत्पादन गरेको बस्तु सरकारले बढी मूल्यमा खरिद गरी उचित मूल्यमा बेच्न वातावरण तयार गर्ने,
- उपभोक्ता समितिमा देखिएको विकृतिलाई हटाउन सक्दो नियन्त्रणकारी कानून निर्माण गर्नु पर्ने,
- प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमलाई उत्पादनमूलक बनाउने,
- दररेट समितिले वस्तुको मूल्य समय समयमा अद्यावधिक गरिरहनु पर्ने,
- राजस्व परामर्श समितिको बैठक पुष मसान्तमा बस्नु पर्ने हो तर बस्न सकेको छैन, यस्ता बैठकहरु समयमा नै बस्नु पर्ने,

- Top to Bottom approach को सट्टा स्थानीय तहको आवश्यकताको आधारमा योजनाहरू हाल्नु पर्ने,

३. समिति सदस्यहरूको धारणा:

- पञ्चवर्षीय योजना, दीर्घकालीन योजना, राष्ट्रिय नीति तथा बजेट क्षमताको आधारमा बृहत योजना बनाई आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- भुगोल, क्षेत्र, कला-संस्कृतिको पहिचान हुनेगरी योजना निर्माण गर्ने र आवश्यकताको आधारमा बजेट विनियोजन गर्ने,
- रोजगारीमूलक उद्योग कलकरखानालाई प्राथमिकता दिनु पर्ने,
- कतिपय योजना निर्माण क्षेत्रमा कसले संचालन गरेको हो भने समेत पहिचान खुल्न नसकेकोले निर्माणस्थलमा बोर्डको व्यवस्था गर्नु पर्ने,
- माननीयसँग समन्वय गरेर सम्बन्धित क्षेत्रमा योजना ल्याउनु पर्ने,
- सानो रकमको योजनाका लागि भौगोलिक दुरी भएको ठाउँबाट सम्झौता गर्न गराउन प्रदेश राजधानी आउन असहज हुने भएकोले टुक्रे आयोजनालाई निरुत्साहित गर्ने,
- कृषि र स्वास्थ्य क्षेत्रलाई बजेटमा प्राथमिकता दिनु पर्ने,
- सिन्धुलीको चिस्यान केन्द्र एकल बजेटका कारणले कार्यान्वयन हुन सकेको छैन यसमा ध्यान दिनु पर्ने,
- प्रदेश सरकारले दिएको योजना स्थानीय तहमा पहिचान हुन नसकेको,
- मितव्ययी योजना आउन नसकेको, अनुदान वितरणमा समन्वय नभएको,
- बहुवर्षीय योजनालाई प्राथमिकता दिने,
- प्रदेश र संघको उपस्थिति केहि स्थानीय तहमा नदेखिएको,
- योजना कार्यान्वयनमा स्थानीय तह समन्वय गर्न नचाहेको,
- स्थानीय तहको प्रमुख प्रशासकीय प्रमुख प्रदेशको कर्मचारी हुनु पर्ने,
- सहकार्य भए स्थानीय तहमा कार्यक्रम दिने नभए प्रदेशको कार्यक्रम नदिने,
- जिल्ला समन्वय समितिको भूमिकालाई निष्क्रिय बनाउन नहुने, पालिकाहरूलाई पद्धतिमा आवद्ध गर्नु पर्ने,
- प्रदेश सरकार र स्थानीय तह एक अर्कामा अन्तरसम्बन्धित भएको, यस्तो सम्बन्धले मात्र संघीयतालाई बलियो बनाउन सक्छ,
- शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रलाई प्रदेश र स्थानीय तहले कार्यक्षेत्र वाँडफाँड गर्नु पर्ने,
- एकिकृत व्यवस्थापन गरी योजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने,
- प्रदेश योजना निर्माण गर्दा जिल्ला समन्वय समितिलाई नेतृत्व दिनु पर्ने,
- केन्द्रीय योजनाको मापदण्ड सुनिश्चित गरी योजना छनोट गर्ने,
- दश लाख भन्दा बढीको योजनाको Metal Board र Digital Board अनिवार्य हुनु पर्ने,
- जिल्ला समन्वय समितिले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई एक ठाउँमा ल्याउने कार्य गर्न सक्नु पर्ने,

- प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूलाई निरन्तरता दिनुपर्ने,
- प्रदेश पूर्वाधार साझेदारी कार्यक्रमलाई बजेटमा नै आउने गरी व्यवस्था गर्नुपर्ने,
- संघीय सरकारद्वारा निर्माण भैसकेको कार्यमा बजेट हालेको अवस्था, बजेटमा दोहरोपनालाई कसरी रोक्ने,
- गाउँसभा/नगरसभामा प्रदेशका माननीयलाई सहभागी गराउन नीति निर्माण गर्नु पर्ने,
- प्रदेश पूर्वाधार विकास बजेटको पत्र स्थानीय तहमा गएपछि पनि बजेट खर्चको अख्तियारी नगएको,
- एकिकृत कार्यालयको विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने,
- Project Bank बनाउने विषयलाई अगाडी बढाउनु पर्ने,

३.३.३. निश्कर्ष

बजेट निर्माण तथा कार्यान्वयन एक जटिल प्रक्रिया हो । यसको सफलता र असफलतामा नै राष्ट्र/प्रदेशको उन्नति वा अवनतिसँग जोडिएको हुन्छ । त्यसैले प्रदेश सरकारले बजेट निर्माण गर्दा नागरिकले तिरेको करको (राजस्वको क्षमता) भौगोलिक अवस्था, जनसंख्या र समुदाय वा क्षेत्रको स्थितिको आधारमा विकासको आवश्यकता पहिचान गरी समता र समानतालाई केन्द्रमा राखेर बजेट विनियोजनको नक्साङ्कन गरिनु पर्दछ । बजेटलाई कुशलता पूर्वक विनियोजन गरियो भने जनताको आवश्यकता पुरा गर्न मदत गर्दछ । प्रदेश सरकारले जनता आवश्यकता र चाहना बुझ्नको लागि स्थानीय तहको संलग्नता र सहभागिता जरुरी हुन्छ । स्थानीय जनप्रतिनिधिले माग गरेको बजेटलाई संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबिच नबाझिने र नदोहरिने गरी विनियोजन भयो भने बजेट र विकासमा अपनत्व ग्रहण गर्दछ । यसका लागि तिनै तहबिच समन्वय र सहकार्य हुन अति आवश्यक देखिन्छ । स्थानीय तह जनतासँग निकटतम निकाय भएकोले प्रदेश सरकारले बजेट निर्माण गर्दा स्थानीय तहका नगरपालिका, गाउँपालिका, नगरपालिका महासंघ, गाउँपालिका संघसँग आवश्यक छलफल गरिनु पर्ने देखिन्छ ।

३.३.४. सुझाव

१. प्रदेश सरकारले बजेट निर्माण गर्दा स्थानीय तहलाई दिने शिक्षा, पोषण, शिक्षा जस्ता क्षेत्रलाई पहिलो प्राथमिकतामा राख्ने,
२. समपुरक बजेट स्थानीय तहले माग गरे अनुसार दिने तर सशर्तको विषयमा बुझेर मात्र अनुदान दिने,
३. स्थानीय तहलाई दिने योजना प्रदेश सरकारले दिने योजना प्रदेश सरकार मार्फत नै खर्च गर्ने व्यवस्था गर्ने,
४. प्रदेशको जिल्लास्थित कार्यालयहरूले सर्वेक्षण गरेको योजना हुनुपर्ने,
५. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबिच समन्वय र सहकार्य गरी बजेट विनियोजनमा हुने दोहरोपना हटाउने,
६. बजेट निर्माण गर्दा मन्त्रालयले आयोजना कार्यालय, प्रदेशका जनप्रतिनिधि र स्थानीय प्रतिनिधिसँगको छलफलमा कार्यक्रम ल्याउने,

परिच्छेद - ४ उपसमितिको प्रतिवेदन

४.१ मन्त्रालयहरूको आयोजना/योजनाको स्थलगत अनुगमन भ्रमण तथा अध्ययन

४.१.१ स्थलगत अध्ययनको आवश्यकता

लोकतान्त्रिक शासन प्रणालीमा कार्यपालिका न्यापालिका र व्यवस्थापिका बीचको अन्तरसम्बन्ध अन्तरनिर्भरता अन्तरक्रिया समन्वय सहअस्तित्व सहकारिता सहितको शक्तिपृथकीकरण एवं शक्ति सन्तुलन हुनु नै जनअपेक्षा जनभावना अनुरूपको शासन र विकास हो। यो एक आधुनिक शासन व्यवस्थाको सुन्दर रूप हो। यसले सरकारप्रति जनताको विश्वासमा अभिवृद्धि गर्दै जनहित संरक्षण सम्बर्द्धन र सवल बनाउदछ।

व्यवस्थापिका जनप्रतिनिधिमुलक संस्था हो जसले जनताको चाहना बमोजिम कानून निर्माण गरी शासन संचालनको निमित्त कर तिर्ने जनताको सुखी र समृद्धि एवं समता र समानतामा आधारित आर्थिक वितरणलाई विभिन्न प्रणाली मार्फत सामाजिक न्याय कायम गर्ने मनोभावना बोकेको हुन्छ सोहि अनुरूप नै सरकार घर दैलोसम्म पुऱ्याउने कार्य गर्दछ। यस्तो कार्यले व्यवस्थापिकाको औचित्य पुष्टि हुन्छ।

सरकारले गर्ने कार्यलाई विभिन्न संयन्त्र बनाई व्यवस्थापिकाले निगरानी गरिरहन्छ। यसको उदाहरणमा मिति संसदको रूपमा गठन गरेको संसदीय समितिलाई लिन सकिन्छ। यसले सरकारको कार्यलाई सघाउदै आवश्यक पृष्ठपोषण सहित जनताको जीवन सहज सरल बनाउदछ। संसदीय समितिले कार्य विभाजन तथा जिम्मेवारी बाँडफाँड अनुसार सरकारले गर्ने गतिविधिलाई सुक्ष्म तथा वृहत रूपमा अध्ययन अनुगमन भ्रमण गरी मुल्याङ्कन गरिरहेको हुन्छ। यस्ता कार्यले मन्त्रालय र मातहतका निकायलाई क्रियाशिल र सचेत बनाउन सघाउदछ। संसद र मातहतका संसदीय समितिले कानूनी आर्थिक प्रशासनिक जस्ता कार्यमा सकारात्मक भूमिका सँगसँगै सरकारकि निरंकुशता एकात्मता अनियमितता जस्ता अनियन्त्रित गतिविधिमा लगाम समेत लगाउन अघि सर्दछ। यी कार्यहरू व्यवस्थापिकाको प्रमुख कर्तव्य अन्तर्गत पर्दछ। यसै शिलशिलामा अर्थ तथा विकास समितिले सरकारको कार्यलाई सफल बनाउन विभिन्न आयोजनाहरूको प्रत्यक्ष रूपमा कार्यस्थलमा नै पुगी अवलोकन तथा भ्रमण गरेको छ।

४.१.२ कार्यक्रमको परिचय

माथिको उल्लिखित सन्दर्भमा अर्थ तथा विकास समितिको मिति २०७८ मंसिर २० गतेको बैठकले अन्य दुइवटा उपसमितिहरूसँगै माननीय शशीजंग थापाको संयोजकत्वमा ५ जना सदस्य रहने गरी भौतिक पूर्वाधार विकास अध्ययन उपसमितिको गठन भयो। सो उपसमितिले भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय खानेपानी ऊर्जा तथा सिँचाई मन्त्रालय श्रम रोजगार तथा यातायात मन्त्रालय अन्तर्गतका विभिन्न आयोजनाहरूको बजेट कार्यान्वयनको अवस्था वित्तीय र भौतिक प्रगति चुनौतिहरूको सम्बन्धमा संक्षिप्त अध्ययन भई मिति २०७८ माघ १० गतेको उपसमिति बैठकले सम्बन्धित अन्य आयोजनाहरूको अध्ययन गर्न अनुगमन तथा भ्रमण गरी

सत्यतथ्य सहितको विवरण प्राप्त गर्ने भनी सिफारिस सहितको प्रतिवेदन पेश गर्ने निर्णय गरेको थियो। समितिको मिति २०७८ माघ ११ गतेको ५३औं बैठकले भौतिक पूर्वाधार विकास अध्ययन उपसमितिका संयोजक माननीय शशीजंग थापाको नेतृत्वमा समितिका अन्य सदस्य सहितको टोली यथाशीघ्र अध्ययन गरी समितिमा पेश गर्ने भनी भएको निर्णयानुसार यस उपसमितिले भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, खानेपानी, सिँचाई तथा ऊर्जा मन्त्रालय र श्रम, रोजगार तथा यातायात मन्त्रालय अन्तर्गतका भक्तपुरमा अवस्थित भ्यु टावर, ललितपुर काठमाडौं जोडने दुइवटा पक्कि पुलहरू, भक्तपुर काठ चक्रपथ, सिन्धुलीको जनता आवास कार्यक्रम दुधौली, हर्साही सिँचाई, भीमान बसपार्क निर्माण, रामेछापको कातिके भगेरी खानेपानी, गाल्वा सडक खण्ड, दोलखाको बोँचे सिँचाई, चितवनको नारायणी लिफ्ट खगेरी सिँचाई आदिकको अध्ययन अनुगमन गरेको छ।

४.१.३ अध्ययन टोलीका सदस्यहरू

अर्थ तथा विकास समितिका सभापति माननीय नारायण बहादुर सिलवालको उपस्थिति र यस उपसमितिका संयोजक माननीय शशीजंग थापाको नेतृत्वमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू र कर्मचारीको सहभागिता रहेको थियो।

१. माननीय नारायण बहादुर सिलवाल	सभापति
२. माननीय शशीजंग थापा	संयोजक
३. माननीय आड देण्डी लामा	सदस्य
४. माननीय कैलाश प्रसाद दुङ्गेल	सदस्य
५. माननीय आशामाया तामाङ	सदस्य
६. माननीय विजुला बर्मा राणा	सदस्य
७. माननीय रामेश्वर फुयाल	सदस्य
८. माननीय लक्ष्मण लम्साल	सदस्य
९. माननीय शोभा शाक्य	सदस्य
१०. शान्ति प्रसाद पौडेल	सदस्य

४.१.४ अध्ययनको उद्देश्य

१. प्रदेश सरकारको भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय अन्तरगत निर्माणाधीन विभिन्न योजना तथा आयोजनाहरूको बजेट कार्यान्वयनको प्रभावकारीता सम्बन्धी अध्ययन गर्नु,
२. ती आयोजनाहरूको भौतिक प्रगति र वित्तीय प्रगतिको अवस्था सम्बन्धमा अध्ययन गरी चालु आ. व. को बजेटको प्रभावकारिता र खर्चको अवस्था पत्ता लगाउनु,
३. विभिन्न महत्त्वपूर्ण आयोजनाहरूमा देखिएका समस्या एवम् चुनौतिहरू बारे बुझ्न मन्त्रालयसँग आवश्यक छलफल गरी समाधानका पहलकदमी पहिल्याउनु,

४. आउदो बजेट निर्माणमा सकरात्मक भुमिका खेल्नु,
५. आयोजना कार्यालयहरूले लिएको लक्ष्यलाई पुरा गर्न सघाउनु,
६. योजना सम्पन्नताको अवस्था आकलन गरी आउदो वर्षको बजेट निर्माण गर्दा सरकारलाई आवश्यक सहयोग र समन्वय गर्नु,
७. आयोजनाले पारेको प्रभाव सम्बन्धमा जनताको (स्थानीय बासिन्दाको कुरा बुझ्नु समस्या पत्ता लगाउनु,

४.१.५ अध्ययनको सीमितता

१. यो अध्ययन उपसमितिका निश्चित संख्यामा रहेको सदस्य टोलीले अनुगमन भ्रमण गरेको छ। जसले अध्ययन गर्दा many minds many ideas को सिद्धान्त साघुरिएको हुन सक्छ।
२. ती आयोजना कार्यालयहरू अन्तर्गत थुप्रै आयोजनाहरू रहेका छन् तर नमुनाको रूपमा मात्र एक दुई आयोजनाहरूसम्म पुगेको हुनाले प्रतिनिधिमुलक आयोजनाको प्रगति अवस्था समस्या अरुसँग मेल खान पनि सक्छ नखान पनि सक्छ।
३. सबै आयोजनाहरूको आआफ्नै समस्या एवं चुनौतिहरू हुन सक्छ यो सिमित अध्ययनले सबैको अवस्था बुझ्न सकिदैन।
४. समयको पावन्दी माननीयज्यूहरूको व्यस्तताले गर्दा आयोजना स्थलहरूमा आयोजनाका कर्मचारी मन्त्रालयका प्रतिनिधि निर्वाचन क्षेत्रका जनप्रतिनिधि सरोकारबालाहरूसँग छलफल गर्दा यो भन्दा पनि प्रभावकारी हुन सक्थ्यो तर यी सबै कुराका लागि भौगोलिक मानव संसाधन एवं आर्थिक पक्षको तालमेल हुन सकेन र निश्चित पक्षसँग छलफल सिमित भयो।

४.१.६ अध्ययन विधि

१. यो अध्ययन यस समितिको कार्यक्षेत्रभित्रका मन्त्रालयहरू अन्तर्गतका विभिन्न आयोजना कार्यालयमा समितिका माननीय सदस्यहरूको टोली (भौतिक पूर्वाधार अध्ययन उपसमिति) गई आयोजना प्रमुख, आयोजनाका अन्य कर्मचारीहरूसँग प्रत्यक्ष सम्वाद तथा छलफलबाट आएका विषयहरू समेटिएको हो।
२. विभिन्न जिल्लाका विभिन्न आयोजनासँग सरोकार रहेका जनतासँग समेत प्रत्यक्ष भेटघाटबाट समस्या, चुनौती तथा आयोजनाको अवस्था सम्बन्धमा आएका विषयवस्तुहरू समेटिएको हो।
३. उपसमितिले अन्तरक्रियात्मक विधिको साथै आयोजना स्थलमा प्रत्यक्ष रूपमा पुगी अवलोकन भ्रमण गरी केहि विषयवस्तु सम्बन्धी निक्क्यौलमा पुग्न खोजेको हो।
४. आयोजनाले तयार पारेको प्रस्तुतिकरण सम्बन्धी केहि कागजातको अध्ययन गरी यो प्रतिवेदन तयार पारिएको हो।

४.२ आयोजनाहरूको अवस्था, समस्या र सुझाव:

४.२.१ काठ चक्रपथ (भक्तपुर सडक खण्ड)

अवस्था:

बालकोट सिरुटार विरुवा तर्खगाल सडक तथा ढल निर्माण तथा कालोपत्रे सुर्यविनायक वडा नं १ देखि १० सम्म पूर्वाधार विकास कार्यालय काभ्रेप्लान्चोक अन्तर्गत निर्माणाधीन सुर्यविनायक-४ तर्खगाल सडक खण्डको कुल लम्बाई ७ किलोमिटर रहेको छ जसमध्ये ०.९ किलोमिटर (संशोधित ०.७ किमि) र चौडाई ११ मी निर्माण गर्न श्री वल्ड वाइड पि. आर. शुसान जे भी ललितपुर कम्पनीले ठेक्का लिएको छ। योजना निर्माण गर्न कम्पनी र आयोजना कार्यालयबिच मिति २०७८ मंसिर ०१ गते सम्झौता भई २०७९ अषाढ १५ गते सम्पन्न गर्नु पर्नेछ। यस सडक खण्ड निर्माणमा पक्की नाली क्रस ड्रेनेज ग्याबियन कालोपत्रे समेत निर्माण गर्नु पर्नेछ। यस आयोजनाको कुल लागत छ करोड चौविस लाख छ्यासठ्ठी हजार तीन सय ब्यान्नव्वे रहेको छ।

समस्या/ चुनौतीहरु

१. सीमाङ्कन विवाद
२. विद्युत पोल सार्ने
३. स्थानीयबाट अत्याधिक संरचनाहरुको माग
४. अग्लो स्थानमा रहेको केहि घर
५. जोखिमको संभावना

सुझाव

१. सीमाङ्कन विवादलाई मन्त्रालय, आयोजना तथा स्थानीय जनाप्रतिनिधिसँगको समन्वयमा सामाधान गर्ने,
२. विद्युतीय पोललाई यथाशीघ्र सार्न विद्युत प्राधिकरणसँग छलफल गर्ने, स्थानीयलाई कुनै पनि प्रकारले हानी पुऱ्याउने गरी पोल जडान नगर्ने,
३. अग्लो स्थानमा रहको घरलाई उचित स्थानमा मुआब्जा सहित सार्ने व्यवस्था गर्ने,
४. स्थानीयले माग गर्ने संरचनाको लागि संघ र प्रदेश सरकारबिच समन्वय गरेर कार्यक्रम तय गर्ने,

४.२.२ पूर्वाधार विकास कार्यालय, ललितपुरका आयोजना

अवस्था:

पूर्वाधार विकास कार्यालय ललितपुरले कार्यान्वयन गर्नुपर्ने योजनाहरु अन्तर्गत प्रादेशिक मार्ग शहरी तथा स्थानीय सडक सडक मर्मत संभार सुरक्षा तथा अन्य पूर्वाधार स्थानीय स्तरका सडकपुल तथा सामुदायिक पहुँच सुधार परियोजना र प्रादेशिक सडकपुल तथा झोलुङ्गेपुलहरु गरी चालु आ व मा जम्मा ३०३ योजनाहरु रहेका छन् जसमध्ये २७० वटा योजनाहरु कार्यान्वयन भएका छन्। सरकारको नीति तथा बजेटमा समावेश भई पनि कार्यान्वयन हुन नसकेका योजनाहरुमा फुलबारी सडक कलभर्ट कागेश्वरी मनोहरा र किर्तिपुर चन्द्रागिरी जोड्ने sky bridge (साकुरा भिराडिल पार्क) रहेका छन्। यस कार्यालय अन्तर्गत १३ वटा बहुवर्षीय योजनहरु रहेका छन्। यस आयोजना कार्यालयको मातहतमा रहेका आयोजनाहरुमा फागुन

मसान्तसम्ममा जम्मा ८.११% पुँजीगत खर्च भएको पाईन्छ। यस योजना कार्यालयले निर्माण गर्नु पर्ने च्यासल (काठमाण्डौ-ललितपुर जोड्ने) पुल र कागेश्वरी मनोहरा पुल निर्माणाधिन रहेको पाइयो।

समस्या

१. यस आयोजना कार्यालयले कार्यान्वयन गर्नुपर्ने ३०३ योजनाहरूमध्ये अधिकांश साना र टुक्रे योजनाहरू रहेका छन् यस्तै योजनाहरू प्रत्येक वर्ष आउदा हरेक वर्ष छुट्टाछुट्टै टेण्डर प्रक्रियामा जाँदा योजना निर्माण कार्यमा समस्या हुने गर्दछ र योजनाहरू समयमा सम्पन्न हुन चुनौती देखिन्छ,
२. योजना सङ्ख्याको तुलनामा जनशक्तिको सङ्ख्या थोरै हुदाँ निगरानी गर्न सुपरिवेक्षण गर्न तथा निर्माण स्थलमा नियमित पुग्न समस्या देखिन्छ,
३. पुल निर्माणको जग्गा प्राप्तिमा देखिएको गतिरोध अन्त्यको लागि यथाशीघ्र पहल गर्नुपर्ने,
४. विगत आ. व. का क्रमागत योजनाहरूमा बजेट व्यवस्थापनमा हुन नसक्दा केहि योजनाहरूको कार्यान्वयनमा समस्या देखिन्छ,
५. मन्त्रालयबाट समयमा नै रकमान्तर हुन नसक्दा सम्पन्न भइसकेका योजनाहरूको पनि हालसम्म भुक्तानी दिन नसकेको अवस्था सिर्जना हुन गएको छ,
६. योजना छनोटका लागि मन्त्रालयले स्पष्ट नीति अवलम्बन नगर्दा आयोजना तथा बजेटको तालमेल हुन नसकेको,
७. मन्त्रालयले उपभोक्ता समिति मार्फत कार्य गराउने सम्बन्धमा स्पष्ट नीति निर्देशन लिन नसकेको हचुवाको भरमा योजना कार्यान्वयन भएको,
८. कोभिड लगायत अन्य कारणबाट योजनाको अनावश्यक म्याद थपिएको र तत्पश्चात बजेट विनियोजन नगर्न नसक्दा धेरै योजनाहरू अलपत्र परेको,
९. आयोजना कार्यालयको व्यवस्थापनमा मन्त्रालय आवश्यक पहल कदमीका लागि ढिला सुस्ती गरेको,
१०. प्राविधिक कर्मचारीलाई आवश्यक तालिमको अभाव रहेको,
११. कर्मचारी व्यवस्थापन, बढुवा तथा पदपूर्तिमा समस्या देखिएको ।

४.२.३ जल स्रोत तथा सिँचाई विकास डिभिजन, दोलखाका आयोजनाहरू

अवस्था:

दोलखा जिल्लाभित्र रहेका विभिन्न सिँचाई योजनाहरूको सर्वेक्षण, निर्माण, पुनर्निर्माण तथा मर्मत सम्भार ग्रामीण विद्युतीकरण (विद्युत गृह सब-स्टेशन प्रसारण लाईन निर्माण तथा जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन समेत) सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने जिम्मेवारी प्राप्त गरेको दोलखा जलस्रोत तथा सिँचाई डिभिजन कार्यालयमा जम्मा ११ जना कर्मचारीको दरबन्दी मध्ये ८ जना कार्यरत रहेका छन्।

यस डिभिजन कार्यालयले निर्माण गर्नुपर्ने प्रादेशिक कार्यक्रम अन्तर्गतका बहुवर्षीय सिँचाई ७, नयाँ सिँचाई योजना १५, सिँचाई मर्मत योजना ११, तटबन्ध २७, लगायत जम्मा ६६ वटा आयोजनाहरू रहेका छन्। जसमध्ये फागुन मसान्तसम्म ४४ वटामा सम्झौता भैसकेको देखिन्छ। यस आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा पूर्ण रूपमा सम्पन्न भैसकेको ९ वटा सहित ५४ वटा आयोजनाको निर्माण कार्य सम्पन्न हुने लक्ष्य लिइएको देखिन्छ।

त्यस्तै संघीय अनुदानमा मझौला सिँचाई, नयाँ प्रविधि सिँचाई, भूमिगत स्यालो तथा डिप, मर्मत सम्भार, नदी नियन्त्रण जस्ता ४ करोडको लागतमा १५ वटा कार्यक्रमहरू रहेका छन्। जसमध्ये १० वटा सम्झौता भैसकेको, २ वटा पूर्ण रूपमा सम्पन्न भैसकेको र १४ वटा यस आर्थिक वर्षमा सम्पन्न हुने लक्ष्य लिएको देखिन्छ।

यस कार्यालयले भिमेश्वर नगरपालिका-८ स्थित गलगले बोच सिँचाई योजना (१०० हेक्टर), मेलुङ्ग गाउँपालिका वडा नं ६ र ७ को फड्के खोला पौवा सिँचाई योजना (३७ हेक्टर), शैलुङ्ग गाउँपालिका -७ को अँधेरी खोला जोर घट्ट सागुटे सिँचाई योजना (११० हेक्टर), कालिन्चोक गाउँपालिका वडा नं ६ र ७ स्थित गुमु खोला तोरीखेत सिँचाई योजना (१०८ हेक्टर), जिरी-७ को महादेव खोला सिँचाई योजना (३० हेक्टर), जिरी -२ को सर्वशाखा कृषि फर्म थोपा योजना सिँचाई तर्फ सम्पन्न भएका छन् भने भु-संरक्षण तर्फ भिमेश्वर नगरपालिका वडा ७ को मकैवारी पहिरो व्यवस्थापन कार्य (३८ मि.), सेती देवी आधारभूत विद्यालय संरक्षण कार्य (१० मि.), बैतेश्वर गाउँपालिका (२५ मि.), मेलुङ्ग-७ स्थित तामाकोशी नदी नियन्त्रण कार्य, मिल्ती खोला व्यवस्थापन कार्य, पुच्छार मिल्ती खोला व्यवस्थापन कार्य र शैलुङ्ग-८ को कालापानी प्राथमिक विद्यालय संरक्षण कार्य सफलतापूर्वक सम्पन्न गरेका छन्।

समस्याहरू:

१. पर्याप्त मात्रामा पानी पुऱ्याउन नसकेको,
२. सिँचाईको लागि पानीको माग भन्दा आपूर्ति कम भएको,
३. दक्ष जनशक्ति अभाव, उपलब्ध जनशक्तिलाई तालिम नभएको,
४. जाडो याममा पानीको स्रोतमा सुकेर जाँदा सिँचाईका लागि पर्याप्त पानी व्यवस्थापन गर्न नसकेको,

सुझावहरू:

१. उपलब्ध जनशक्तिलाई समय समयमा तालिम दिनु पर्ने,
२. स्वीकृत दरबन्दी अनुसार आयोजनामा कर्मचारी भर्ना गर्नु पर्ने,
३. सिँचाई क्षमतालाई बढाउनु पर्ने,
४. आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने
५. स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने आदी।

४.२.३ जनता आवास कार्यक्रम

नेपालको संविधानको धारा ४२ को उपधारा २ बमोजिम आर्थिक रूपले विपन्न लोपिन्मुख समुदायका नागरिकको संरक्षण उत्थान सशक्तिकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, खाद्यान्न, सामाजिक सुरक्षामा विशेष अवसर र लाभ पाउने हक र संविधानको धारा ३६ मा आवासको हकलाई मौलिक हकको रूपमा सुनिश्चित गरेको अवस्थामा नेपाल सरकारले जनता आवास कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७३ अनुसार गर्दै आएको कार्यक्रम आ.व. ०७५-७६ देखि प्रदेशमा हस्तान्तरण भएकोले वागमती प्रदेशको सिन्धुली जिल्लाको दुधौली नगरपालिका वडा नं. ४, ५, ६, ७, ८, १०, ९, र ११ मार तीनपाटन गाउँपालिकाको वडा नं. १ देखि ११ सम्मका जनतालाई लक्षित वर्ग मानी प्रदेश सरकार, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय अन्तरगतका शहरी विकास तथा भवन कार्यालयले यो कार्यक्रम विगतदेखि स्थायी रूपले बसोवास गर्दै आएका राष्ट्रिय दलित आयोगमा सुचीकृत भएका दलित, विपन्न मुसलमान तथा सालबसाली नेपाल सरकारले बजेट वक्तव्य मार्फत सम्बोधन गरी समेटने लोपोन्मुख र अति सिमान्तीकृत जाती वा समुदायका विभिन्न वर्गलाई लक्षित गरिएको हो। विगतदेखि स्थायी रूपले बसोवास गर्दै आएका तिरो रसिद भएको विजुली, पानीको विल वा अन्य सेवा सुविधा लिदै आएको र लक्षित वर्गमा परेको हो भनी स्थानीय तहबाट सिफारिस भएको व्यक्तिहरु नै यो कार्यक्रमको लक्षित वर्ग हो।

यो कार्यक्रममा लाभग्राहीको छनोट प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र जनता आवास समन्वय समिति गठन गरी उक्त समितिबाट लाभग्राही सर्वेक्षण फारम भराएर मुल्याङ्कन गर्दा ३५ भन्दा बढी अड्क प्राप्त घरपरिवारलाई प्राथमिकतामा राखे र छनोट गर्ने निर्णय गरिएको थियो। आवास निर्माण कार्यमा लक्षित वर्गको रोजगारी सिर्जना, अपनत्व ग्रहण तथा छिटो छरितो कार्यका लागि सम्भव भएसम्म लाभग्राहीमध्येबाट तालिम प्राप्त डकर्मीलाई नै लगाइएको छ। र सो को अनुगमन तथा मुल्याङ्कन कार्यालय र समितिबाट गर्ने गरेको छ।

यस कार्यक्रमको अनुमानित आवश्यक लागत रु. ४२ करोड ८७ लाख बजेटमध्ये हालसम्म विभिन्न स्रोतबाट रु. १३ करोड ५७ लाख उपलब्ध भएको छ। यस कार्यक्रममा तिनपाटनका गाउँपालिकाका ६३० र दुधौली नगरपालिकाका ५९५ गरी कुल १२२५ घरपरिवार छनोट भएका छन्। जसमध्ये दुधौली नगरपालिकाको पत्रिगा, लखि, पोखरे, लदाहाभिर जस्ता मुसहर बस्तीहरुमा ४४२ घर निर्माण सम्पन्न भैसकेको, ५० घर निर्माणाधिन रहेको र १०३ घर निर्माण गर्न बाँकी रहेका छन्। लाभान्वित वर्गहरुमा १३ घरपरिवार कामी, ५ सार्की, ९ दमाई, ४५८ मुसहर, ७ डुम, ३ अन्य सिमान्तीकृत रहेका छन्।

समस्या:

१. छनोट भएका लाभग्राहीको तुलनामा बजेट कम हुँदा एकातिर निर्माण कार्यमा सुस्तता रहेको छ भने अर्कोतिर बाँकी लाभग्राहीहरु निरास हुँदै गएका,
२. दिनानुदिन बढ्दै गएको मंहगीले निर्माण सामग्री खरिद र अनुदानविच तालमेल हुन नसकेको ।

३. जग्गा जमीनको समानुपातिक वितरण र उपलब्धता नभएकोले कुनै परिवारमा शौचालय हुनु र कुनैमा नुहनुले बस्ती व्यवस्थापनमा समस्या हुन सक्ने सम्भावना देखिएको,
४. निर्माण कार्यविधिले सबै वर्गका विपन्न गरिबलाई समेटन नसकेको,
५. अन्य बस्तीसँग छुटिएर बनेका तथा जंगलको छेउछाउमा निर्माण भएका बस्तीहरूमा सुरक्षा व्यवस्थापन नभएको,
६. अशिक्षा र बेरोजगारीले गर्दा स्वस्थ र स्वच्छतामा हुन सक्ने चुनौतीलाई व्यवस्थापन गर्न योजना निर्माण अन्योलमा रहेको,
७. एउटै आयोजना कार्यालयले जिल्लाभरीका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु पर्ने भएको अवस्थामा सीमित जनशक्तिले नियमित निगरानी र अनुगमन गर्न नसकेको,
८. कार्यालयमा बजेटको आभावले कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्य प्रभावकारी हुन नसकेको,
९. एकातिर जनशक्तिको अभाव छ भने अर्कोतिर उपलब्ध जनशक्तिलाई समय-समयमा तालिम, सीप अभिवृद्धि तथा क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन हुन नसकेको, र
१०. कार्यालय सञ्चालन, अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा कार्यक्रम व्यवस्थापन गर्न आवश्यक पर्ने सवारी साधनको अभाव रहेको ।

सुझाव:

१. पर्याप्त बजेट र कर्मचारी व्यवस्थापन,
२. लाभग्राहीहरूको आर्थिक र सामाजिक पक्षको उत्थान हुने कार्यक्रम बनाउन पर्ने,
३. मुसहर बालाबालीहरूको लागि गाउँ ब्लकमा आधारभूत विद्यालयको व्यवस्थापन र विद्यालय पुग्न बसको व्यवस्था,
४. अधिकांश लाभग्राहीहरू स्वबासी भएको हुँदा जमिनको लालपुर्जाको व्यवस्थापन,
५. खानेपानी तथा विजुलीको समस्याग्रस्त लाभग्राहीको लागि सो को व्यवस्थापन,
६. समय र मंहगी अनुकूल अनुदान रकममा वृद्धि गर्ने र उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्ने,
७. मुसहर बस्ती केन्द्रित उद्योग स्थापना गर्नुपर्ने,

४.२.४ हर्साही सिँचाई आयोजना, सिन्धुली

अवस्था:

सिन्धुली जिल्लाको दुधौली नगरपालिका वडा नं ३ र ६ को लगभग ४०२ हेक्टर खेतीयोग्य जमीनलाई सिँचाई गर्ने हर्साही सिँचाई आयोजनाले ५ सय १५ घरधुरीको ३ हजार १ सय ५७ जनालाई प्रत्यक्ष रूपमा फाईदा पुऱ्याएको छ। कमलामाई नदीको पानीलाई सिन्धुली जिल्लाको पूर्वी भागलाई यो आयोजनाले सिँचाई

गर्दछ। मुख्य नहरको लगभग ८ हजार ७ सय ३० मीटर रहेको छ भने ३ हजार ६ सय ६० मीटर लामो शाखा नहर रहेको छ। यो आयोजनाको कुल लागत १३ करोड ७६ लाख २२ हजार ६ सय ४७ रहेको छ भने प्रति हेक्टर ३ लाख ७८ हजार लगानीमा सम्पन्न हुनेछ। सिँचाईको मुहान तर्फ तटबन्ध रहेको भागमा निर्माण सम्पन्न भएका फलामे गेट र आर सि सि कभर लाईनिङ्गद्वारा कुलोमा पानी सञ्चालन गरेको पाईन्छ। नहरको खोला तर्ने संरचनाहरूमा ८ वटा सुपर प्यासेज, २ वटा एक्वाडक्ट रहेका छन् भने पानी बाँडफाँड सम्बन्धी संरचनामा ५ वटा हेड रेगुलेटर, १० वटा क्रस रेगुलेटर, १८ ठाँउमा डिभिजन बक्स (शाखा कुलो), १५ वटा फुटक्रिज, १ इन्लेट रहेका छन्। अन्य संरचनाहरूमा ४ हजार ३ सय ६९ मीटर मुख्य नहर लाईनिङ्ग, १ हजार २० शाखा नहर लाईनिङ्ग र १०.५ मीटर कभर लाईनिङ्ग भएको पाईन्छ।

समस्या:

१. आयोजना कार्यालयबाट निर्माणस्थल धेरै टाढा भएकोले गाडी/सवारी साधनको अभावमा नियमित निरीक्षण हुन नसकेको, आवतजावतमा कठिनाई भएको,
२. वर्षात मौसममा कमलामाई नदीमा बाढी आउँदा नहरको पानीलाई राम्ररी नियन्त्रण गर्न नसकेको,
३. सिँचाई आयोजना भएको कमलामाई नगरपालिका वडा नं. ५ मा जान सक्ने पहिरोलाई न्यूनिकरण गर्न सरकारले कुनै पहल नगरेको र प्राथमिकतामा नराखेको,
४. कार्यालय सञ्चालन, आयोजना निरीक्षण, अनुगमन र मुल्याङ्कनका लागि आवश्यक दक्ष जनशक्ति उपलब्ध हुन नसकेको,
५. धरान-चतरा सडक खण्डको कमलामाई नदीस्थित नहरमा पठाउन जम्मा गर्ने पानीको मात्रा वर्षाको मौसम अत्याधिक हुँदा ५ विगहा जति खेतियोग्य जमीनमा दह बन्ने गरेको र सो को नियन्त्रणमा सरकार उदासिन रहेको,
६. उपभोक्ता समितिलाई नियन्त्रणको संयन्त्र सरकारले बनाउन नसकेको,

४.२.५ नारायणी लिफ्ट, खगेरी सिँचाई आयोजना

अवस्था:

वि.स. २०३५ सालबाट निर्माण शुरु भई वि.स. २०४० सालमा (लगभग ४० वर्ष पहिले) सञ्चालनमा आएको नारायणी लिफ्ट सिँचाई आयोजनामा प्रतिसेकेन्ड २ हजार लिटर पानी तान्ने २ र प्रतिसेकेन्ड ४ हजार लि. पानी तान्ने २ गरी चारवटा पम्पहरू रहेका छन्। यस सिँचाई आयोजनाले भरतपुर महानगरपालिकाको जोरकुसुम पार्कमा २२ मिटरमाथि लिफ्ट गरेर मुख्य नहरमा ल्याउने र १८ मिटर माथि लिफ्ट गरेर "सी" नहरमा र लिफ्ट नगरी "बी" नहर गरी ३ वटा क्यानल मार्फत ३ हजार ५ सय हेक्टर खेती योग्य जमिनमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याएको छ। नारायणी लिफ्टको "ए" नहर ५ सय मिटर, "बी" नहर १९ कि.मी. र "सी" नहर १६ कि.मी लामो रहेको छ। "बी" नहरले चितवनको यज्ञपुरी, तोरीखेत, पारसनगर, देवनगर र फुलबारीसम्म रहेको छ भने "सी" नहर भोजाड, बसेनी, गोन्द्राड हुँदै गौरीगञ्जसम्मको क्षेत्रलाई सिँचाई

गर्दछ। नारायणी लिफ्टको पानी राधारपुर र देवनगरस्थित नहरबाट खगेरीमा मिसाइएको छ। यो दुवै सिँचाई आयोजनाले चितवन जिल्लाको करिव साढे सात हजार हेक्टर खेती योग्य जमिनलाई सिँचाई गर्दछ।

समस्या:

१. पम्प हाउसका मोटरहरू बेलाबखतमा विग्रिरहने गरेको,
२. पुरानो पम्प/मेसिनले क्षमताको आधा पानी तान्ने गरेको अर्थात लगानी अनुसारको प्रतिफल लिन नसकेको,
३. बुहत सरकारी सिँचाई पुनःस्थापन, व्यवस्थापन र हस्तान्तरण कार्यक्रम प्रदेश वा संघीय कसले चलाउने भन्ने विषय अन्योल रहेको,
४. ४० वर्ष पुरानो प्रविधिको भरमा रहनु परेको,
५. वर्षेनी नगर सफा गर्नुपरेको,
६. "सी" नहरमा क्षति पुगेको र भरतपुर महानगरपालिका वडा नं. ७, १० र ११ मा अतिक्रमण भएको,
७. पम्प वर्षभरी चलाउन सक्ने अवस्था सिर्जना हुन नसकेको,
८. भएका पम्पहरू जिर्ण अवस्थामा रहेको,
९. आवश्यक बजेटको अभाव भएको, सधैँ अपर्याप्त बजेट विनियोजन,
१०. दक्ष जनशक्तिको अभाव तथा जनशक्ति भर्नामा ढिलाई,
११. नहरमा जम्मा भएको बालुवा वर्षेनी हटाउनु पर्ने झन्झट भएको र हटाउँदा वर्षेनी टेन्डर गर्नु परेको,
१२. आयोजनाको आफ्नै ड्रगलाईन मेसिन नभएको,

सुझाव:

१. एकातिर नारायणी लिफ्टमा थप लगानी गरेर आधुनिक मेसिनरी खरिद गरी कार्यक्षमता बढाउनु पर्ने देखिन्छ भने अर्कोतिर खेतीयोग्य जमिन प्लटिङ्ग भएर सिँचाई क्षेत्र साँघुरिदै गएको अवस्थामा सरकारले जग्गा प्लटिङ्गलाई निरुत्साहित गर्ने कार्यक्रम ल्याउनु पर्दछ।
२. बस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्ने आधुनिक योजना सहित सिँचाई कार्यलाई वर्षभरी सुचारु राख्दै वार्षिक कम्तीमा तीन बाली उब्जाउन प्रोत्साहन गर्नु पर्नेछ।
३. नहरभित्र जम्मा भएको बालुवालाई निश्चिन्त कार्यविधि अपनाई बेचविखन गर्ने र आम्दनीलाई सिँचाई प्रणाली प्रवर्द्धनसँग जोड्न उचित कदम चाल्नु पर्दछ।
४. ड्रगलाईन मेसिन लगायत अन्य आवश्यक उपकरणहरू खरिद गर्नुपर्नेछ।
५. जनशक्तिको भर्ना देखि तालिमसम्मको कार्यमा यथाशीघ्र ध्यान पुऱ्याउनु पर्नेछ।
६. मन्त्रालयले उचित बजेट विनियोजनमा ध्यान पुऱ्याउने, आयोजना प्रमुखसँग समन्वय गर्दा प्रभावकारी देखिन्छ।

७. महिनौसम्म हुन सक्ने आयोजना प्रमुख पदको रिक्ततालाई न्युनिकरण गर्न सुरुवा प्रक्रियालाई व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ, सुरुवा गर्ने पर्ने भए आर्थिक वर्ष समाप्त भएको लगत्तै गर्ने ।

४.२.६ भौतिक पूर्वाधार कार्यालय, मन्थली

यस आयोजना कार्यालयले रामेछाप जिल्लाको सडक र पुल निर्माणका लागि सञ्चालन गरेको कार्यक्रममा आर्थिक वर्ष २०७८/०७९ मा मन्थली राल्टार सालु सडक, रणजोर खोला सडक पुल, भटौली खोलापुल, धुलेवेशी सडक, अघेरी खोला पुल, लोखुखोला पुल, गोगने खोलापुल, छतिवने खोला पुल, कोलन्जोरघाट सांघुटार सिरिसे ठाडाखोला लाहा छेवर, मन्दर रजमनटार भिलखेत सडक, भुजिडाँडा कालो चौतारा सडक, स्वारा गंगटारवेशी सडक, नामाडी कालिमाटी सडक, सित्खा आँपचौर राइगाउँ सडक मन्थली भलुवाजोर सडक, मन्थली गाल्वा चौरीखोला (शिकारी डाँडा गोगनपानी गाल्वा खण्ड) जस्ता महत्त्वपूर्ण आयोजनाहरू रहेका छन्।

मन्थली-गाल्वा-चौरीखोला सडक (शिकारीडाँडा-गोगनपानी-गाल्वा सडक खण्ड)

अवस्था:

मन्थलीदेखि भटौलीसम्म रहेको यो सडक मध्यम खालको सडक (मार्ग) हो। यसको कुल लम्वाई ६.५ कि.मी. र चौडाई ५.५ मी. रहेको छ। हिमडुङ्ग एण्ड ठोकर लामा आर.के.जे.भी. निर्माण कम्पनी चाहविलले २०७५ साल चैत्र १३ गेतेदेखि निर्माण गर्दै आइरहेको छ। यो सडकको निर्माण कार्य २०७७ सालको असोजमा सम्पन्न गर्नुपर्ने भएपनि कोरोना भाइरस लगायतको प्रभावले अधुरो रहेको अवस्थामा २०७८ साल पुष मसान्तसम्मको ठेक्का म्याद थप गरिएको थियो। यो सडक निर्माण गर्दा कुल २६ करोड २८ लाख हुने अनुमानित खर्चमध्ये हालसम्म १२ करोड ४० लाख खर्च भएको छ। कार्यालयको प्रतिवेदन अनुसार यस आयोजनाको आर्थिक प्रगति ८६.५३ प्रतिशत भई ९२ प्रतिशत भौतिक प्रगति रहेको देखिन्छ। यस सडक योजनाबाट खाँडादेवी गाउँपालिका, दोरम्वा गाउँपालिका, सुनपति गाउँपालिका, र मन्थली नगरपालिकाका करिब ८५ हजार जनता प्रत्यक्ष रुपमा लाभान्वित हुनेछ।

समस्या:

१. यो सडक खण्डको मुगीटार स्थित २०० मी. जति क्षेत्र विवादको कारणले निर्माण हुन नसकेको हो। यस क्षेत्रमा एउटै व्यक्तिको निजी जग्गा दुई ठाउँमा सडकले अधिग्रहण गर्नु परेकोले जग्गा धनीले एउटा जग्गा सडकमा निशुल्क दिने तर अर्को जग्गाको लागि सरकारले मुआब्जा दिनु पर्ने अडान कारण निर्माण कार्य लामो समयदेखि रोकिएको छ।
२. यहि सडक खण्डको ओडारेस्थित ५५ मी. सम्ममा निर्माण कार्यमा अवरोध भएको पाईन्छ। व्यक्तिले सडकको जग्गामा घर बनाउने र सडकलाई बड्ग्याएर (डाइभर्ट गरेर) लैजानु पर्ने अडान लिएको देखिन्छ।

३. संघ, प्रदेश र स्थानीय जनप्रतिनिधि, सरकारी निकाय तथा अन्य सरोकारवालाले यो समस्या सामाधानका लागि कुनै ठोस कदम चाल्न नसकेको हो।
४. योजना नै विफल हुने अवस्थामा पुग्न सक्ने सम्भावना देखिएको,
५. सडक निर्माण अपुरो हुँदा स्थानीयबासीले धुलो तथा फोहर व्यवस्थापन गर्न नसकेको, वातावरणीय प्रदुषणको मारमा स्थानीयको जीवनयापनमा समस्या देखिएको,
६. आयोजना कार्यालयमा दक्ष जनशक्तिको अभाव, उपलब्ध कर्मचारीलाई तालिमको आवश्यकता रहेको, आदी।

सुझाव:

१. मुगीटारको जग्गा विवादमा जग्गा धनीलाई एक ठाँउको जग्गाको लागि निश्चित मापदण्डको आधारमा मुआब्जा उपलब्ध गराउँदा विवाद सहज रूपमा टुङ्गिन सक्छ।
२. ओडारेमा रहेको ५५ मी. जग्गा विवादमा स्थानीय जनप्रतिनिधि, प्रदेश सरकार लगायत अन्य सरोकारवालाहरूले आवश्यक पहल गर्नु, आवश्यक परे जिल्ला प्रशासनको सहयोगमा समस्या सामाधान गर्न पहल गर्ने।
३. आयोजनाका उपलब्ध कर्मचारीको क्षमता वृद्धि गर्न व्यवसायिक तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने,
४. दरबन्दी अनुसारको कर्मचारी आपूर्तिको लागि मन्त्रालयले आवश्यक पहल गर्ने,
५. कर्मचारी सरुवा प्रणालीलाई व्यवस्थित बनाउने।

४.२.७ खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन, मन्थली

अवस्था:

यस कार्यालयले सञ्चालन गरेको आयोजनाहरूमा फुलासी तामाकोशी खानेपानी, कात्तिके लिफ्ट भंगेरी खानेपानी र सिद्धेश्वर खानेपानी आयोजनाहरू रहेका छन्। २०७६ बैशाख २४ गते बहुवर्षीय आयोजनाको रूपमा स्वीकृत फुलासी तामाकोशी खानेपानी आयोजनाको कुल लागत ३३ करोड ३९ लाख ८९ हजार मध्ये ८ करोड, कात्तिके लिफ्ट भंगेरी खानेपानी २०७६ फागुनमा बहुवर्षीय आयोजनाको रूपमा स्वीकृतको लाग १९ करोड ७० लाखमध्ये ८ करोड ६२ लाख र सिद्धेश्वर खानेपानीको कुल लागत २९ करोड १३ लाखमध्ये ६ करोड ७३ लाख खर्च भएको छ।

कात्तिके-भंगेरी खानेपानी आयोजना सिन्धुलीको सुनकोशी नदीको किनारबाट प्रत्येक २०० मि. उचाईमा गरी ६ ठाउँमा लिफ्ट गरेर १२०० मि. माथि २ लाख ५० हजार लि. को पानी ट्याङ्की निर्माण गरी करीव ६८० घरधुरीलाई खानेपानी पुऱ्याउने लक्ष्य सहित यो आयोजनाको निर्माण कार्य भैरहेको छ। यसले रामेछाप बजार समेतलाई खानेपानीको सुविधा पुऱ्याउने देखिन्छ। वर्षौंदेखि खानेपानी अभावको मारमा परेका रामेछापवासीले निर्माण पश्चात ठुलो राहत पाउने छ।

त्यस्तै, मन्थली नगरपालिका वडा नं. १३ फुलासीमा तामाकोशी नदीको किनारमा वाटर रिजर्भयर निर्माण गरी ५ ठाउँमा लिफ्ट निर्माण गर्दै यस क्षेत्रका स्थानीयवासीलाई खानेपानीको सुविधा पुऱ्याउने देखिन्छ।

समस्या:

१. पुजीगत खर्च फागुन मसान्तसम्ममा १६% मात्र हुन सकेको,
२. कर्मचारीको दरबन्दी आवश्यकता अनुसार नभएको, दरबन्दी बमोजिमको कर्मचारी उपलब्ध नभएको,
३. जनशक्तिलाई सीप विकास तालिमको अभाव भएको,
४. संघीय सशर्त अनुदानको संशोधन लगायतका विषयमा समस्या रहेको,
५. श्रम अनुदान लिन अपट्यारो भएको,
६. उपभोक्ता समितिलाई नियन्त्रण गर्ने संयन्त्रको विकास हुन नसकेको, उपभोक्ता समितिसँग स्थायी लेखा नं. नभएको,
७. अपर्याप्त बजेट विनियोजन, आदी ।

सुझाव:

१. आयोजना कार्यालयको कार्य प्रभावकारिताका लागि टुक्रे योजनाहरू न्यूनिकरण गर्ने,
२. डि.पी.आर. भएको योजनालाई बजेट विनियोजनको व्यवस्था गर्ने, बजेट विनियोजन अघि डि.पी.आर. गर्न बजेट छुट्याउनु पर्ने,
३. कर्मचारीलाई तालिम कार्यक्रम राख्ने, क्षमता अभिवृद्धिमा ध्यान पुऱ्याउने,
४. फुलासी खानेपानीमा बजेट अपर्याप्त भएकोले बजेट बढाउने, महत्त्वपूर्ण योजनाहरूलाई छिटो सम्पन्न गर्न केन्द्रमा समेत पहल गर्ने,
५. संघीय सशर्त अनुदानको संशोधन लगायतका विषयमा समस्या भएकोले प्रदेश सरकारले व्यवस्थापनका लागि पहल गर्ने

४.३.निश्कर्ष तथा सुझाव

४.३.१ निश्कर्ष

शहरी विकास तथा भवन कार्यालय काठमाण्डौ र सिन्धुली, पूर्वाधार विकास आयोजना ललितपुर, काभ्रे र रामेछाप, खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन रामेछाप, सिँचाई तथा उर्जा क्षेत्रमा सिन्धुली, दोलखा र चितवन जिल्लामा अध्ययन तथा अनुगमन गरियो।

भौतिक पूर्वाधारको सन्दर्भमा

शहरी विकास तथा भवन कार्यालय काठमाण्डौ र सिन्धुली, पूर्वाधार विकास आयोजना ललितपुर, काभ्रे र रामेछाप जिल्लामा सञ्चालनमा रहेका आयोजनाहरूमा फागुन मसान्तसम्मको समग्र भौतिक र आर्थिक प्रगति १६%-२०% प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको पाईयो जुन अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा कम रहेको पाईन्छ। विभिन्न आयोजनाहरूको ठेक्का प्रक्रियामा ठिलासुस्ती, उपभोक्ताहरू समयमा सम्पर्कमा नआउने र चैत महिनापछि ठेक्का सम्झौता हुँदा निर्माण प्रक्रिया हतारमा हुने, र पनि समयमा नसकि मन्त्रालयले लिएको लक्ष्य पुरा हुने सम्भावना कमजोर भएर जान्छ। अषाढे विकासको रूपमा देखिन गएको विकासले अगामी वर्षको बजेट निर्माण प्रक्रियामा असज परिस्थिति सिर्जना गर्दछ, अब आउने बजेटमा कार्यक्रम राख्ने वा नराख्ने विषयको निष्कर्षमा पुग्न नसकिने देखिन्छ। फलस्वरूप अधुरो आयोजना पनि बजेटमा छुटेको पाइन्छ र वर्षौंसम्म जनजीवनलाई नकरात्मक प्रभाव पारेको देखिन्छ। एक्कातिर सरकारले अवैज्ञानिक तवरले (आवश्यकता, महत्त्वपूर्ण र जरुरीको आधारमा छनोट नभएको) सालबसाली साना तथा टुक्रे आयोजनामा बजेट विनियोजन गर्दै बहुवर्षीय आयोजनालाई रकम अपुग हुने वा छुट्ने गरी बजेट निर्माण गरेको देखिन्छ भने अर्कोतिर राष्ट्रिय तथा प्रदेश पञ्चवर्षीय योजनाहरू, दिगो विकासका लक्ष्यहरू, सुखी नेपाली समृद्ध नेपालको लक्ष्यलाई पुरा गर्न नकरात्मक प्रभाव पार्ने सम्भावना बढेर जान्छ। आयोजना कार्यालयहरूले दिएको सुझाव अन्य सरोकरावालासँगको छलफलबाट आएको निष्कर्ष गहन रूपमा अध्ययन गरी औचित्यता पुष्टि हुने पुल तथा सडकहरूमा मात्र लगानी गर्नु पर्नेछ। भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा भौतिक र आर्थिक प्रभावकारीताका लागि प्रदेश सरकारले संघीय सरकार र स्थानीय तहसँग नीतिगत, संस्थागत, योजनागत र कार्यक्रमगत सम्बन्ध र अन्तरसम्बन्धलाई समन्वय, सहकार्य र सहअस्तित्वको आधारमा सुदृढ गर्दै विकास कार्यलाई तिव्र रूपमा अगाडी बढाउनु पर्ने देखिन्छ जुन हालसम्म केहि क्षेत्रमा अभाव रहेको पाईयो।

खानेपानीको सन्दर्भमा

खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय रामेछापले निर्माण गरिरहेको फुलासी तामाकोशी खानेपानी, कात्तिके लिफ्ट भंगेरी खानेपानी र सिद्धेश्वर खानेपानी आयोजनाहरूको अनुगमन गर्दा नदीको किनारबाट पाँच ठाँउमा पानी लिफ्ट गरी न्यून शुल्कमा जनताको घर-घरमा पानी पुऱ्याउने आयोजना सराहनीय छ। वर्षौंदेखि खानेपानीको अभाव खेप्दै आएका र दुषित पानी खान विवश नागरिकलाई धेरै हदसम्म राहत दिने देखिन्छ।

कात्तिके लिफ्ट भंगेरी खानेपानी आयोजना निर्माणको अन्तिम चरणमा रहेको छ। यसले यसै वर्षदेखि पानी वितरण शुरु गर्नेछ। यी आयोजनाहरूले दिगो विकासका (छैटौँ) लक्ष्य शुद्ध खानेपानीको पहुँच तथा सरसफाई पुरा गर्न प्रत्यक्ष टेवा पुऱ्याएको देखिन्छ। फुलासी तामाकोशी खानेपानी आयोजनाको सन्दर्भमा तामाकोशीको किनारबाट पहाडको टुप्पोमा पानी रिर्जव गर्दा खर्च हुन सक्ने रकम अपुग हुने देखिन्छ। रामेछाप जिल्ला भौगोलिक दृष्टिकोणले सिन्धुली देखि दोलखासम्म हुने भएकोले नियमित अनुगमनमा जनशक्तिको अभाव देखिन्छ।

सिँचाईको सन्दर्भमा

सिन्धुली, दोलखा र चितवन जिल्लाको सिँचाई क्षेत्रको अध्ययन/अनुगमन गर्दा समग्रमा प्रदेश सरकारले लिएको लक्ष्यमा पनि अषाढे खर्चको प्रभाव देखिन्छ। चालु आ.व.को बजेट खर्चमा उल्लेख्य प्रगति भएको देखिँदैन। प्रदेश सरकारको लगानी उपयुक्त भएपनि निर्माण कार्यमा ढिलासुस्ती रहेको पाईयो। यसका केहि कारणहरूमा थोरै जनशक्ति र बढि (टुक्ने) आयोजनाको बोझ, उपभोक्ता समुह समयमा सम्झौता गर्न नआउने, कुलो निर्माणमा भौगोलिक विकटताका कारण तलबाट माथिल्लो भेगमा पानी लैजान खर्चिलो हुने देखिन्छ। विभिन्न आयोजनाहरूमा मुआब्जाको समस्या, नहर अतिक्रमण, नहर सरसफाई जस्ता व्यवस्थापकीय पक्ष कमजोर रहेको पाईयो।

४.३.२ सुझावहरू:

१. दिगो विकासका लक्ष्य, राज्यको नीति, आवधिक पञ्चवर्षीय योजना, प्रदेश पञ्चवर्षीय योजना र सो अनुरूपको मध्यकालिन खर्च संरचना अनुसार बहुवर्षीय योजनाहरूको छनोट गर्ने,
२. प्रदेशस्तरीय भौतिक पूर्वाधार विकास निर्माणका लागि (अध्ययन सयन्त्र) थिङ्क ट्याङ्क निर्माण गरी आवश्यकता, महत्त्वपूर्ण र जरुरीका क्षेत्रहरू पहिचान गरी मात्र आयोजनाहरू निर्माण गर्ने र यस सम्बन्धमा स्थानीय प्रतिनिधि, विज्ञ र सरोकारवालासँग छलफल गर्ने,
३. निर्माण कार्यलाई आधुनिकिकरण र बैज्ञानिकिकरण गर्दै स्वचालित बनाउनु पर्ने, प्रदेशले वर्षेनी व्यहोर्नु पर्ने व्ययभार घटाउदै जाने गरी विकास गर्ने,
४. भौतिक पूर्वाधारका भ्यु टावर जस्ता संरचनालाई निजी क्षेत्रको सहभागितामा बहुउद्देश्यीय रूपमा विकास गर्ने,
५. आयोजना कार्यालयहरूमा कर्मचारी दरवन्दी र आपूर्तिबिच तालमेल गराउने, कार्यालय प्रमुखको सन्दर्भमा अवच्छिन्न उत्तराधिकारी हुनेगरी सरुवाको व्यवस्थापन गर्ने,
६. कर्मचारी सरुवा गर्ने पर्ने भए आर्थिक वर्षको विचमा नगरी आर्थिक वर्ष समाप्त भएको लगत्तै गर्ने,
७. उपलब्ध जनशक्तिलाई अद्यावधिक गर्न समय समयमा तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने, क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमलाई नियमित गर्नुपर्ने,
८. टुक्ने आयोजनाहरूलाई निरुत्साहित गर्दै कार्यालयको क्षमता अनुसार मात्र आयोजना संख्या राख्ने,
९. निश्चित समयभित्र सम्पन्न गर्नेगरी योजना छनोट गर्ने र सोही बमोजिम बजेटको व्यवस्था मिलाउने,

१०. उपभोक्ता समितिलाई नियन्त्रण गर्न सयन्त्र निर्माण गर्ने, सरकारप्रति जवाफदेही बनाउने उपाय मन्त्रालयले अवलम्बन गर्नुपर्ने,
११. स्थानीय अनुदान र श्रम अनुदान सम्बन्धी व्यवस्थालाई पुनर्विचार गर्नु पर्ने, DPR भैसकेको आयोजनालाई मात्र बजेट सुनिश्चि गर्ने,
१२. जनता आवास कार्यक्रमको लाभग्राहीको आर्थिक व्यवस्थापनका लागि प्रदेश सरकारले मुसहर बस्ती केन्द्रित उद्योग स्थापना गर्ने, उत्पादन क्षेत्रमा लगानी गर्नु पर्ने,
१३. खेतीयोग्य जमीन अतिक्रमण गरी हुने गरेको प्लटिङलाई निरुत्साहित गर्ने नीति ल्याउनु पर्ने,
१४. आयोजना कार्यालयको ठाँउ व्यवस्थापन, खर्च व्यवस्थापन, कर्मचारी व्यवस्थापन र जिन्सी सरसमान व्यवस्थापनका लागि मन्त्रालयले आवश्यक पहल गर्नु पर्ने, आयोजना कार्यालयसँग समन्वय गर्नुपर्ने,
१५. मुआवजाको कार्य यथाशीघ्र अगाडी बढाउने, मुआवजा वितरणका लागि निश्चित मापदण्ड/कानून निर्माण गरी एकरूपता कायम गर्नुपर्ने,
१६. पूर्वाधार विकास गर्दा आर्थिक विकास, वातावरणीय संरक्षण र सामाजिक न्यायविच सन्तुलन गर्नुपर्ने,
१७. मन्त्रालय र आयोजना कार्यालयले उपलब्ध बजेट खर्च गर्न आर्थिक वर्षको शुरुदेखि योजना बनाई कार्यान्वयनमा ध्यान दिनु पर्ने ।

परिच्छेद - ५

आगामी दिनका लागि ध्यान दिनु पर्ने पक्षहरू:

१. गहन छलफलको आवश्यकता: विकास र समृद्धिका लागि आवश्यक पर्ने सबै प्रकारका स्रोत, साधन हुँदाहुँदै पनि जति मात्रामा देश विकास हुन पर्ने हो हुन सकेको छैन । देश विकास किन हुन सकेन भनेर सोच्ने हो भने, जवाफमा भन्न सकिन्छ हामीले बनाउने नीति, कार्यक्रम, योजनाको लागि जति गहिराइमा छलफल गर्नुपर्ने हो, हुने गरेको पाइँदैन । दीर्घकालिन प्रभाव पार्ने महत्वपूर्ण नीति निर्माण गर्दा समेत सानो घेरामा बसेर बनाउने गरेका कारण, बन्ने र बनाइने नीति, निर्णयले उचित प्रतिफल दिन सक्ने अवस्था रहने कुरै भएन । त्यसैले निम्न बमोजिमको विषयहरूलाई प्रदेश सरकार र जनप्रतिनिधिले ध्यान दिन आवश्यक छ ।

१. दीर्घकालिन महत्व राख्ने विषयमा नीति निर्माण तथा कानून निर्माण गर्दा, आवश्यक निर्णय लिँदा जनप्रतिनिधीहरू, विज्ञहरू र सम्बन्धित पक्षहरू समेतको सहभागितामा गहन ढंगको प्रदेश स्तरीय छलफल हुन जरुरी छ ।
२. नेपालको संविधानको धारा ५१ ले निर्देशित गरेको प्रावधान, धारा १६ देखि धारा ४६ सम्ममा रहेका मौलिक हक, मानव अधिकार महासन्धी, आवधिक योजना, राष्ट्रको नीति, कार्यक्रम, राज्यको उद्देश्य आदिको आधारमा कानून निर्माण गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन र मुल्याङ्कन गर्ने, पृष्ठपोषण प्राप्त गरी समता र समानतामूलक विकासको ढाँचालाई अंगिकार गरिनु पर्दछ ।
३. प्रदेश सरकारले प्रशासनिक कार्य सम्पादन गर्दा त्यस्तो कार्यसम्पादन गर्ने पदाधिकारीले संविधान तथा अन्य प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएका कुराहरूको अतिरिक्त सुशासन(व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४को दफा ६ (अ) मा उल्लेखित जनसहभागिता तथा स्थानीय स्रोतको अधिकतम उपयोग गर्नु पर्ने विषयलाई विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ ।
४. राज्यको युवा शक्तिको उचित व्यवस्थापन र रोजगारी सिर्जनाको निमित्त उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि मार्फत राज्यको आर्थिक वृद्धि तथा विकास लक्ष्य हासिल गर्ने विषयलाई बागमती प्रदेशको पहिलो प्राथमिकतामा राख्नु पर्दछ ।
५. बजेट निर्माण प्रक्रियालाई संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको समन्वय र सहकार्य गरी सहभागितामूलक बनाउनु पर्दछ ।
६. प्रदेशको विकासको लागि ल्याईने विभिन्न योजनाहरूको छनोट प्रणालीमा सुधार ल्याउन आवश्यक देखिन्छ । योजना छनोट गर्न प्रशासन, प्राविधिक, जनप्रतिनिधि र स्थानीय निकायसँग आवश्यक छलफल गरी स्थायी प्रकृतिको संयन्त्र निर्माण गरी जनता वा सरोकारवालाको आवश्यकता पहिचान गरी यसलाई पारदर्शी बनाईनु पर्दछ ।

२. प्रदेशको औचित्यता र प्रभावकारिता सम्बन्धमा:

प्रदेश सरकारका कामको प्रभावकारितामा नौलोपन, जनउत्तरदायी जनताको जीवनस्तर उकास्न प्रदेश सभामा, प्रदेश सभाका सदस्यहरूले खेलेको भूमिकाले नै प्रदेशको औचित्य र सान्दर्भिकता पुष्टी गर्दछ । तर हाम्रा काम कामकारवाही, परम्परागत ढंगका रहेका संघीय सरकार र प्रदेश सभाले संघीय संसदको काम कारवाहीको नक्कल गरेको कारण प्रदेशको औचित्य र सान्दर्भिकतामा प्रश्न उठेको छ । प्रदेशहरू कामकाजी, कामयावी र अधिकार सम्पन्न हुनु पर्दछ । अधिकार सम्पन्न प्रदेश अहिलेको आवश्यकता हो । जे जति अधिकार प्राप्त छ, प्राप्त भएका अधिकारको प्रयोग मै पनि क्षमता प्रदर्शन गर्न सकिन्छ, । काममा,, विकासका मोडलमा नौलोपन, योजना माग्न मन्त्रालय, मन्त्रालय धाउनु पर्ने अवस्थाको अन्त्य, आवश्यकता र औचित्यको आधारमा विकास योजनाहरूको बाँडफाँड, योजना छनौटमा पारदर्शी ढंगको मापदण्ड, समृद्धिको स्पष्ट खाका लगायतका विषयहरूले प्रदेशको औचित्यता पुष्टि गर्ने नगर्ने कुरा निर्भर गर्दछ । तसर्थ प्रदेश सरकारका काम कारवाही र प्रदेश सभालाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा ढिला नगरी छलफल चलाउनु पर्ने अवस्था भने आइसकेको छ ।

३. प्रदेश सभा सदस्यहरूको उपस्थिति: प्रदेश सरकार मार्फत स्थानीय तहलाई जाने सबै प्रकारका अनुदानहरूको वितरण तथा कार्यान्वयन पक्षलाई प्रदेश सभा सदस्यहरूको उपस्थिति प्रत्यक्ष रूपमा अनुभूत हुने गरी लागू गर्ने व्यवस्था अवलम्बन गरिनु पर्दछ ।

४. राय सुझावको उपेक्षा: प्रदेश सभा र विषयगत समितिहरूले लिखित रूपमा पेश गरेका राय, सुझाव समेतलाई सरकारका सिद्धान्त र प्राथमिकता, नीति कार्यक्रममा कहिँ कतै सम्बोधन गर्ने प्रयास समेत गरेको देखिएन । समितिले दिएका सुझावलाई छलफल समेत गर्ने गरेको पाइएन । मन्त्रालयबाट हुने यस्ता हेलचेक्राईका बारेमा आगामी दिनमा समितिले गम्भिर ढंगबाट छलफल गर्नु पर्ने अवस्था श्रृजना भएको छ ।

समितिको काम प्रभावित पार्ने केही पक्षहरू:

- समितिलाई आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको कमी ।
- समितिलाई आवश्यक पर्ने विज्ञको सेवा प्राप्त नहुनु ।
- मन्त्रालय र समितिको विचमा बेला बेलामा छलफल हुन नसक्नु ।
- परम्परागत ढंगबाट काम गर्ने प्रवृत्तिको निरन्तरता ।
- कानून निर्माणमा पर्याप्त छलफल हुने अवस्था नहुनु ।
- महत्वपूर्ण नीति निर्माणमा समितिलाई सहभागी गराउने परम्पराको सुरुवात हुन नसक्नु ।

अनुसूची-१

अर्थ तथा विकास समितिको कार्यविधि, २०७८

प्रदेश सभा अन्तर्गतको अर्थ तथा विकास समितिको बैठक तथा काम कारवाहीलाई मर्यादित, व्यवस्थित एवं प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न बाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को नियम १५१ को उपनियम (२) बमोजिम समितिले यो कार्यविधि बनाई लागु गरेको छ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यो कार्यविधिको नाम “अर्थ तथा विकास समितिको कार्यविधि, २०७८” रहेको छ।

(२) यो कार्यविधि समितिले स्वीकृत गरेको मितिदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अन्य अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा:-

क) “उपसमिति” भन्नाले अर्थ तथा विकास समिति अन्तर्गत गठित उपसमिति सम्झनु पर्छ।

ख) “बैठक” भन्नाले अर्थ तथा विकास समितिको औपचारिक बैठक सम्झनु पर्छ ।

ग) “सचिव” भन्नाले अर्थ तथा विकास समितिको सचिव सम्झनु पर्छ ।

घ) “सभापति” भन्नाले अर्थ तथा विकास समितिको सभापति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले सभापतिको अनुपस्थितिमा समितिको सभापतिको रूपमा काम गर्ने सदस्यलाई समेत जनाउँदछ ।

ङ) “समिति” भन्नाले अर्थ तथा विकास समिति सम्झनु पर्छ ।

च) “सभामुख” भन्नाले बागमती प्रदेश सभाको सभामुख सम्झनु पर्छ ।

३. समितिको बैठक: (१) समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार सभापतिले बोलाउनेछ ।

(२) समितिको बैठक बागमती प्रदेश सभा सचिवालय परिसरभित्र बस्नु पर्नेछ। तर सचिवालय परिसर बाहिर बैठक बस्नु परेमा बैठक बस्नु पूर्व सभामुखको लिखित अनुमति प्राप्त गर्नु पर्नेछ र त्यसरी बसेको बैठकलाई औपचारिक मानिने छ ।

(३) समितिको भर्चुअल (virtual) बैठक समेतलाई औपचारिक बैठक मानी बैठक वापतको सुविधा सोहि बमोजिम हुनेछ ।

४. उपस्थिति: बैठकमा उपस्थित प्रत्येक सदस्यले वर्णानुक्रम अनुसार उपस्थिति पुस्तिकामा उल्लिखित आफ्नो नामको पछाडी रहेको दस्तखत महलमा दस्तखत गर्नु पर्नेछ।

तर बैठक सुरु हुनु अगावै वा बैठकको समाप्तिपछि कुनै पनि सदस्यले उपस्थिति पुस्तिकामा दस्तखत गर्न पाउने छैन ।

५. **बैठक सञ्चालन:** (१) बैठकको सभापतित्व सभापतिबाट हुनेछ। निजको अनुपस्थितिमा समितिका सदस्यहरूमध्ये ज्येष्ठ सदस्यले समितिको बैठकको सभापतित्व गर्नेछ। यसरी ज्येष्ठ सदस्यले सभापतित्व गरेको अवस्थामा निजले सभापतिले प्रयोग गर्ने सबै अधिकार प्रयोग गर्न सक्नेछ।
- (२) प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को नियम १५४ बमोजिम समितिको गणपूरक संख्या समितिको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको एक चौथाई हुनेछ।
- (३) बैठकको निर्णय सर्वसम्मतिबाट हुनेछ। सर्वसम्मत हुन नसकेमा उपस्थित सदस्यहरूको बहुमतको निर्णय समितिको निर्णय मानिनेछ, निर्णय आवश्यकता अनुसार मौखिक वा लिखित हस्ताक्षर सहितको मतदान प्रक्रियाबाट हुनेछ र मत बराबर भएमा सभापतिले निर्णायक मत दिनेछ।
- (४) बैठकको निर्णय सभापतिबाट प्रमाणित हुनेछ।
- (५) बैठक तोकिएको मिति र समयमा समितिको सभा कक्षमा बस्नेछ। सभापतिले बैठकको प्रारम्भ र अन्त्यको घोषणा गर्नेछ। तोकिएको समय भन्दा ३० मिनेटसम्म गणपूरक संख्या नपुगेमा सो दिनको बैठक स्वतः स्थगित हुनेछ।
- (६) बैठकको शुरुमा नै कार्यसूचीमा परेका विषयको प्रकृति र महत्त्व समेतलाई ध्यानमा राखी बैठकको समयावधी तय गरिनेछ। आवश्यकता अनुसार सदस्यहरूले बोल्ने समयको निर्धारण गरी छलफल गरिनेछ र छलफलमा भाग लिने सदस्यले छलफलको विषयमा केन्द्रित रही निर्धारित समयभित्र आफ्नो विचार राख्नु पर्नेछ।
- (७) विशेष कारणवश: सभापतिलाई सूचना दिएको अवस्थामा बाहेक बैठक प्रारम्भ भएपश्चात अन्त्य नभएसम्म सदस्यहरू बैठकमा उपस्थित रहनु पर्नेछ।
- (८) बैठकमा सहभागी सदस्यले कुनै कारण बाहिर निस्कनु परेमा बैठकको सभापतिको अनुमति लिनु पर्नेछ।
- (९) बैठकको विषयवस्तुमा केन्द्रित रहन र बैठकलाई मर्यादित तुल्याउन मोवाइल वा संचार सेटलाई आफ्नो अनुकूल व्यवस्थापन गर्न सबैको कर्तव्य हुनेछ।
६. **निर्णय प्रकाशन गर्ने:** समितिले गरेको निर्णय प्रमाणित भएको मितिदेखि २ (दुई) दिनभित्र समितिको आधिकारिक विद्युतीय माध्यम (website) मा सचिवालयले प्रकाशन गर्नु पर्नेछ।
७. **निर्णय पठाउने:** (१) समिति वा उपसमितिले कुनै निकाय वा पदाधिकारीलाई निर्णय गरी दिएको निर्देशन, राय वा सुझावलाई सम्बन्धित निकाय वा पदाधिकारीलाई निर्णय प्रमाणित भएको सात दिनभित्र लिखित रूपमा जानकारी गराउनु पर्नेछ।
- तर निर्णय भएको लगत्तै पछि सात दिनसम्मको सार्वजनिक विदा पर्न गएमा कार्यालय खुलेको तीन दिनभित्र पठाईएकोमा अन्यथा मानिने छैन।

(२) समिति वा उपसमितिले जानकारी गराएको पन्ध्र दिनभित्र पालना भए नभएको अवस्था बुझी नभएको अवस्थामा ताकेता र पुनःताकेता गर्नु पर्नेछ ।

८. बैठक सम्बन्धी जानकारी: (१) समिति सचिवालयले समिति सदस्यहरूलाई बैठक बस्ने समयभन्दा कम्तीमा ४८ घण्टा अगावै सूचना टाँस वा मोवाइल एस.एम.एस वा विद्युतीय पत्राचार वा फोन गरी वा मौखिक रूपमा जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

तर आकस्मिक रूपमा बोलाइने बैठकको सन्दर्भमा ४८ घण्टा अगावै जानकारी गराउन बाध्य हुने छैन ।

९. बैठकको कार्यसूची: समितिको आगामी बैठकमा छलफल हुने विषय समान्यतया अधिल्लो बैठकमा नै निर्धारण गरिनेछ र सो बमोजिम हुन नसकेमा सचिवले सभापतिसँग परामर्श गरी कार्यसूची निर्धारण गर्नेछ र सोको जानकारी सदस्यहरूलाई गराइनेछ ।

१०. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार: समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ बमोजिम हुनेछ ।

११. बैठकमा भाग लिन सक्ने: समिति सदस्य बाहेक प्रदेश सभाको अन्य सदस्यले समितिको बैठकमा भाग लिन चाहेमा सभापतिको स्वीकृति लिई सहभागी हुन सक्नेछ ।

तर त्यसरी बैठकमा भाग लिने सदस्य र आमन्त्रित सदस्यलाई समितिमा मताधिकार हुने छैन ।

१२. परामर्श लिन सक्ने: समितिले आफ्नो कार्यक्षेत्र अन्तर्गतको विषय अध्ययनको क्रममा सम्बन्धित पक्ष, विभिन्न विषयका विज्ञ तथा हित समुहका प्रतिनिधिहरूलाई समितिमा आमन्त्रण गरी आवश्यक परामर्श तथा सुझाव लिन सक्नेछ ।

१३. उपसमिति तथा कार्यदल गठन गर्न सक्ने: समितिले आन्तरिक काम कारवाही सञ्चालन गर्न वा आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्रको विषयमा अध्ययन गरी प्रतिवेदन दिन उपसमिति वा कार्यदल गठन गरी काम गर्न सक्नेछ । त्यसरी उपसमिति वा कार्यदल गठन गर्दा त्यस्तो उपसमिति वा कार्यदलमा रहने सदस्यहरू, उपसमिति वा कार्यदलले गर्नुपर्ने काम र सो कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने अवधि समेत किटान गर्नुपर्ने छ ।

१४. कागजात झिकाउन तथा सम्बन्धित व्यक्ति वा सरकारी अधिकारीलाई उपस्थित गराउन सक्ने: समितिको कार्यसम्पादनको सिलसिलामा समितिका सदस्यहरूले प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को नियम १५१ (ट) बमोजिम समितिले आफ्नो कामको निमित्त सम्बन्धित व्यक्ति वा सरकारी अधिकारीलाई उपस्थित गराउन तथा कुनै कागजात झिकाउन सक्नेछ ।

१५. स्थलगत अनुगमन तथा अध्ययन भ्रमण: समितिको कार्यसम्पादनको सिलसिलामा समितिका सदस्यहरूले प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को नियम १५१ को उपनियम (३) बमोजिम कुनै स्थानको स्थलगत अनुगमन वा अध्ययन भ्रमण गर्न सक्ने छन् ।
१६. काम कारवाही गोप्य राख्न सकिने: समितिले आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रको कुनै काम, कारवाहीको प्रकृति र विषयको गाम्भीर्यतालाई दृष्टिगत गरी गोप्य राख्नुपर्ने विषय तथा सूचना गोप्य राख्न सक्नेछ ।
१७. बैठकमा पालन गर्नुपर्ने नियम: प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को नियम १९, २० र २१ बमोजिमका व्यवस्थाहरू समितिका सदस्यले पालना गर्नु पर्नेछ ।
१८. सञ्चार माध्यमलाई जानकारी: समिति बैठक सम्बन्धी गतिविधि प्रकाशन तथा प्रसारणका लागि आमसञ्चार माध्यमलाई औपचारिक रूपमा सचिवालयले खबर गर्न सक्नेछ ।
१९. कार्यविधिमा संशोधन: समितिले आवश्यकता अनुसार कार्यविधि संशोधन गर्न सक्नेछ ।
२०. विविध: (१) समितिले आफ्नो काम कारवाहीलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को नियम १५३ बमोजिम कार्यतालिका निर्माण गरी लागु गर्न सक्नेछ ।
- (२) समितिले आफ्नो काम कारवाही सम्पादनको क्रममा समितिको क्षेत्राधिकार भित्रको जुनसुकै विषयमा जनताको राय, सुझाव तथा प्रतिक्रिया प्राप्त गर्नका लागि संघ प्रदेश तथा स्थानीय तहमा समेत अन्तरक्रिया गर्न र प्रदेश एवं स्थानीय तहलाई आवश्यक सुझाव दिन सक्नेछ ।
- (३) समितिको काम कारवाहीमा सहयोग पुऱ्याउनु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

अनुसूची-२
माननीय सदस्यहरुको बैठकमा उपस्थिति

समितिको यस वर्षको बैठक संख्या (मिति २०७९ जेठ २० सम्मः) (बैठक संख्या ४५ दखि ६७ सम्म) : जम्मा २३ वटा

क्रसं.	मा. सदस्यहरुको नाम, थर	जम्मा उपस्थिति	कैफियत
१	मा. श्री नारायण बहादुर सिलवाल	२१	
२	मा. डा. अजय क्रान्ति शाक्य	०२	
३	मा. श्री आड देण्डी लामा	१६	
४	मा. श्री आशामाया तामाङ	१६	
५	मा. श्री कैलास प्रसाद ढुङ्गेल	१०	
६	मा. श्री दिनेश महर्जन	०१	
७	मा. श्री बिजुला बर्मा राणा	७	
८	मा. श्री मीना ज्ञवाली नेपाल	०८	
९	मा. श्री रचना खड्का	०३	
१०	मा. श्री रामेश्वर फुयाल	१०	
११	मा. श्री लक्ष्मण लम्साल	१०	
१२	मा. श्री लेखनाथ दाहाल	०७	
१३	मा. श्री विनोद कुमार खड्का	१२	
१४	मा. श्री शशीजंग थापा	२०	
१५	मा. श्री शान्ति थिङ्ग	०९	
१६	मा. श्री शान्ति प्रसाद पौडेल	१४	
१७	मा. श्री शोभा शाक्य	२०	
१८	मा. श्री सरस्वति बस्नेत	०९	
१९	मा. श्री युवराज दुलाल	०८	

अर्थ तथा विकास समितिको बैठक शुरु देखि हालसम्मको विवरण

क्र. स.	महिना र गते	वर्ष	बैठक संख्या	आ.व .	बैठक संख्या	कै फि यत	क्र. स.	महिना र गते	वर्ष	बैठक संख्या	आ.व .	बैठक संख्या	कै फि यत			
१	१२/१५	२०७४	३	२०७४/०७५	१०		३५	०७/२३	२०७५	२६	२०७५/०७६	११				
२	१२/१६															
३	१२/२८															
४	०१/१२	२०७५	१५				२०७५/०७६	१२							३६	०७/२४
५	०२/०४															
६	०२/२०															
७	०२/१४															
८	०३/०८															
९	०३/१५															
१०	०३/२०															
११	०८/०२															
१२	०८/०३															
१३	०८/०४			२०७६	१२	२०७६/०७७			११		३७	०७/२५				
१४	०८/०५															
१५	१०/१८															
१६	११/१२															
१७	१२/०३															
१८	१२/२६															
१९	०२/०१															
२०	०२/१७															
२१	०३/०५															
२२	०३/०९															
२३	०५/१०	२०७६	१२	२०७६/०७७	११		३८	०१/०३								
२४	०५/२२															
२५	०५/२६															
२६	०८/०२															
२७	०९/०५															
२८	०९/०६															
२९	१०/२८															
३०	१२/०६															
३१	०१/०९															
३२	०२/१४						२०७६	७				३९	०१/१२			
३३	०३/१८															
३४	०४/०६															
४०	०१/१३	२०७६	२६	२०७६/०७९	२३							४१	०१/१४			
४१	०१/१४															
४२	०२/१८															
४३	०२/२७															
४४	०२/२८															
४५	०७/११															
४६	०७/२३															
४७	०७/२९															
४८	०८/०२															
४९	०८/२०															
५०	०८/२१	२०७६	२६	२०७६/०७९	२३		५०	०८/२१								
५१	०८/२२															
५२	०९/०६															
५३	१०/११															
५४	१०/१२															
५५	१०/१७															
५६	१०/२४															
५७	१०/२५															
५८	१०/२६															
५९	१०/२७															
६०	१०/२८	२०७६	७				६०	१०/२८								
६१	११/३०															
६२	१२/०७															
६३	१२/०८															
६४	०२/१२															
६५	०२/१५															
६६	०२/१७															
६७	०२/२०															

अनुसूची-३

सभापति स्तरीय अनुभव आदान प्रदान कार्यक्रम, गण्डकी प्रदेश

भक्तपुरको यातायात कार्यालयको लागि निर्धारित जग्गा बारे जानकारी लिँदै

समितिको चौथो वार्षिक प्रतिवेदन माननीय सभापतिले माननीय सभामुख सानुकुमार श्रेष्ठ समक्ष पेश गर्नु हुदै

समितिको बैठकमा मन्त्रालयको कार्य प्रगति सम्बन्धी छलफल

बजेट निर्माणमा प्रदेश र स्थानीय तह बिच समन्वय र सहकार्य सम्बन्धमा छलफल

जनता आवस कार्यक्रम सिन्धुलीको अवलोकन

भिममान बसपार्क निर्माणको अनुगमन

सन्दर्भ सामग्री

१. नेपालको संविधान
२. प्रदेश सभा नियमावली, २०७४
३. बागमती प्रदेशको नीति तथा कार्यक्रम
४. विभिन्न निकायबाट प्रकाशित प्रगति विवरणहरु
५. विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित लेख रचनाहरु
६. विगतका बजेट वक्तव्यहरु
७. विभिन्न समयमा मन्त्रालयले समितिमा प्रस्तुत गरेको कागजात, पत्रहरु
८. अनुगमनका क्रममा आयोजना कार्यालयबाट प्राप्त कागजातहरु
९. समिति बैठकका निर्णय एवं छलफलहरु